

Maastricht, met en zonder rouge

Rosalie Sprooten en Max Paumen

bron

Rosalie Sprooten en Max Paumen, *Maastricht, met en zonder rouge*. Dutch Publishers Educative, Landgraaf 1995

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/spro002maas01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de [gebruiksvoorwaarden](#).

Waar het Maastrichts is gebruikt, is de spelling aangehouden van de *Diksjenaer van 't Mestreechs*

opgedragen aan Henric van Veldeke en het Mooswief

Vrijthof

**Lieve Max,
Maastricht, 30 september 1992**

Het was in 1965 dat ik aan boord van een Zweedse boot ergens op de Stille Oceaan voor een grote landkaart stond en me afvroeg waar te gaan wonen op deze wereld als de lange reis ten einde was. Ik had voor ieder land in Europa kunnen kiezen, zelfs voor Amerika of Australië, maar ik koos voor Maastricht. En daar heb ik tot op heden geen spijt van gehad. Eerder had ik al drie jaar op kamers in de Wolfstraat gewoond maar dat had toch meer een voorlopig karakter. In april 1966 betrok ik de bovenwoning van een pand in het Quartier Latin van Maastricht, in de buurt van de Toneelacademie, de Jan van Eyck en het Conservatorium. Dagelijks liep ik naar de binnenstad, langs het Gouvernement, door het Sint-Servaasklooster, over het Henric van Veldekeplein en het Vrijthof. Soms ging ik midden op dat grote plein staan, toen nog vol geparkeerde auto's, maar omringd door bomen, kerken en huizen. Daar voelde ik de historie en de sfeer van de stad zoals die ook in Aken, Luik en Tongeren is. Maastricht, niet het achterland van de Randstad, maar deel van een Euregionaal centrum. Vandaag, de laatste dag van september, heb ik weer die route vanaf de Tongersestraat gelopen en gedacht aan middeleeuwse vrouwen die hier de bidweg naar het graf van Sint Servaas maakten, want zo oud is die omgeving nu minstens. In plaats van auto's staat er nu een kiosk op het Vrijthof

en terzijde, ongeveer bij de ingang Bredestraat, een fontein. Verder is het een geasfalteerde vlakte die om meer aankleding vraagt. Onder de bomen liggen al wat dorre bladeren. Het is bijna niet te merken dat de herfst zo'n tien dagen geleden is begonnen. De terrassen zitten nog vol toeristen en 'vutters', die van de zon genieten, alsof het nooit winter zal worden. Ik heb een tafel uitgezocht achter een raam van restaurant *Gauchos*. Vroeger was dit restaurant *Du Casque* maar alleen de bruine houten lambrizing en het hoge plafond met balken doen nog denken aan vroeger dagen waarin de chic van Maastricht hier keuvelend commentaar uitwisselde. Het hotel functioneert nog wel onder de oude naam maar het restaurant *Gauchos* maakt nu deel uit van een Argentijnse keten. Sinds Maastricht zo in de belangstelling staat en naam maakt als Europese stad, heeft het kapitaal hier zijn klauwen uitgestoken. De zaken met vertrouwde namen worden opgekocht en voorzien van een clichématige, schreeuwerige aankleding van de voorgevels die je tegenwoordig overal ziet. Op de hoek van de Grote Staat en het Vrijthof is nu een 'fastfood-restaurant *Snacksons*' gevestigd. Daar tegenover, op de hoek Vrijthof-Helmstraat waar tot voor kort Hotel *Dominicain* was, wordt een internationale pizzatent ingericht. De nieuwe terrasstoelen staan nog ingepakt op de stoep. Veel zullen ze dit jaar niet meer aan klandizie krijgen, daar is het al te laat voor in het seizoen.

De Vrijthofterrassen zijn bij tal van Nederlanders bekend. Toen ik hier kwam wonen was het al zeer 'in' om 'een terrasje te pikken'. Ik heb er altijd een hekel aan gehad om op straat te zitten en voorbijgangers te bekijken.

Vooral omdat ik zelf niet zo bekeken wil worden. Die terrassencultuur is nu uitgebreider dan ooit tevoren want in de zomer zitten ze hier met duizenden. De uitbaters hebben enorme parasols aangeschaft zodat bij plensbuien de stoelen nog bezet zijn. Bij enkele zaken zijn zelfs verwarmingselementen onder de overkapping aangebracht.

Het valt me nu pas op dat de kraampjes, die al jaren bij de ingang van de parkeergarage staan, het zicht op het plein verstoren. Stond er voorheen één bloemenkraam en misschien wel twee, nu kun je hamburgers en hot dogs kopen, naast vis, noten en Italiaans schepijs. Ook de kiosk, waarop af en toe een fanfare of een band speelt, is eigenlijk een storend element dat wat verloren in de ruimte staat. Het verkeer, dat vroeger hier voorbij raasde, wordt nu uit het centrum geweerd. Ooit dacht men dat er op deze plek een kerkhof was. Ergens in de diepte, voor het gebouw van de territoriaalcommandant, met z'n kleurige bloemenbakken, liggen de beenderen van enkele Maastrichtenaren keurig in zand te rusten. Ik heb ze gezien bij de opgravingen, jaren geleden, toen de Vrijthofgarage werd gebouwd. Ik keek geboeid naar de vorderingen en probeerde mij voor te stellen hoe de stad er tijdens hun leven uitzag. Wie lag daar en hoe waren ze gestorven? Is daar ooit een antwoord op gevonden?

Twee meisjes met veel bagage zitten op de trappen bij de Sint-Servaaskerk. Boven de toppen van de platanen rijzen de drie torens uit van de Sint-Jan en de Sint-Servaas. Zelfs op deze doordeweekse woensdagmorgen wordt er onder de bomen geflaneerd. Modieus geklede jongeren en oudere dames met hoeden. De Maastrichtenaar 'kleedt' zich om naar de stad te gaan. De zon

schijnt zo fel op de rode geraniums in de bakken dat het bijna pijn doet aan de ogen. Gisteren werd nog mist en lichte regen voorspeld, maar zoals je weet komt de Hilversumse weervoorspelling in het zuiden meestal niet uit.

Enkele panden hiervandaan staat de nieuwe Maastrichtse schouwburg. Ooit was dit pand een klooster van de Wittevrouwen en woonde Mariken van Nieumeghen er als non. Nu is het prachtig gerestaureerd. Zondagavond was ik in de schouwburg. Toen ik in de pauze buiten stond kon ik zien hoezeer dit gebouw, met z'n feeëriek verlichting, allure aan het Vrijthof geeft. Het zag er zo werelds maar ook zo intiem uit.

Om een andere kijk op het plein te hebben ben ik naar restaurant *Monopole* gegaan waar de modernisering haar beslag heeft gekregen. Schrootjesplafond en quasi-Jugendstillampen. Het is zo druk als op een zomerse dag. De serveersters met dikke beurzen onder hun schortje hebben nauwelijks tijd om adem te halen. Ik bestel een tosti. Om mij heen een groep Duitse huisvrouwen die een dagje Maastricht bezoeken. Ze kwebbelen, lachen en discussiëren over de merken en gulden. Van hieruit heb ik zicht op de Perroen. Tot mijn schande moet ik bekennen dat ik nog steeds niet weet wat die zuil voorstelt. Er zitten vaak jonge mensen en kinderen op de ruggen van de drie leeuwen die aan de voet van het beeld staan. Het Amsterdamse monument op de Dam in miniatuur. Vijf Japanse meisjes van de Teikyo-universiteit slenteren er omheen. Je ziet ze in groepjes door de hele stad lopen. Sommigen wat kostschoolachtig gekleed, anderen durven al iets westers te dragen. Ze vallen op in het straatbeeld

en herinneren mij er aan hoe vreemd en bekeken ik me voelde toen ik in 1965 enkele malen Japan bezocht.

De Momus, vroeger een stijlvolle zaak met grandeur, is sinds enkele jaren een disco. In de jaren zestig heb ik er vaak carnaval gevierd. De muziek, de verliefdheden, de geur van oude lappen en gordijnen en de zweetlucht die er onder vandaan kwam, dat alles is aangenaam in mijn geheugen gegrift. Ik heb er met half Maastricht gedanst en intussen is *De Momus* wel een stukje van mijn verloren paradijs geworden.

De meest herkenbare zaak aan het Vrijthof is *In den Ouden Vogelstruys*. Veel is er in de loop der jaren aan het interieur niet veranderd. Ik heb mij laten vertellen dat er in het jaar 1312 al een herberg op die plek stond. De huidige *Struys* is uit 1730. Aan de muren hangen nog steeds de veertig tekeningen die Frans Vos er maakte tussen 1957 en 1963. Heb jij de legendarische Piele Hameleers uit de Platielstraat nog gekend? Die hangt er ook. Toen ik eens een naambordje in zijn winkel bestelde haalde hij, voordat ik wegging, een doosje ergens vandaan. *'Mooste noge knepke, kinneke?'* vroeg de charmeur en presenteerde me een snoepje. Dat winkeltje van hem kan ik nog dromen en ook zijn verschijning als Franse Gendarme tijdens de *Petit Parisfeesten*. Zo moeten er, wat mij betreft, tot in lengte van dagen, enkele rustpunten in de stad blijven, vooral op het Vrijthof. Stel je voor dat *de Struys* een Mc Donalds-restaurant zou worden.

Een accordeonist stroopt de terrassen af om een bijdrage nadat hij zijn melancholische muziek heeft gespeeld. De duiven die 's winters op de roosters van de parkeergarage de warmte opzoeken zitten nu gewoon

op het asfalt in de zon en laten zich voeren zoals dat in alle grote steden gebeurt.

De door mij bestelde tosti laat langer dan een half uur op zich wachten. De bediening draaft, serveert en rekent af. Mijn geduld wordt erg op de proef gesteld. Ik ben blij als ik een tijdje later weer naast mijn fiets onder de bomen van het Vrijthof sta. Rond de Perroen liggen kartonnen bekers met rietjes uit de snackbar aan de overkant. Een jongen voegt er met een achteloos gebaar nog een aan toe. Drie oudere dames met fototoestel overleggen met elkaar. Ze kijken naar de zuil en om zich heen. Een ruime zestiger die op de trappen zit wordt aangesproken en knikt. De dames overhandigen hem het toestel en poseren met een van de drie leeuwen in hun midden. Over vijftig jaar zegt iemand: 'Kijk dat was mijn grootmoeder op het Vrijthof in Maastricht' waarna het kiekje weer wordt opgeborgen in een oud sigarendoosje. Van de maker en de getuige, daarvan zal niemand weet hebben.

Rosalie

**Lieve Rosalie,
Sint-Michielsgestel, 15 oktober 1992**

Met je beschrijving van het Vrijthof heb je me aardig op het verkeerde been gezet. Ik dacht dat je het eerst over de Helmstraat zou hebben, dus heb ik al een paar nachten in bed liggen woelen bij de herinneringen die over die straat bij me opkwamen. Waar je al niet wakker van kunt liggen.

Maar van de Helmstraat naar het Vrijthof *'il n'y a qu' un pas'*. Zelfs kost het me niet de minste moeite het oversteekje te maken. In het begin van de jaren vijftig zat ik immers op het Stedelijk Gymnasium in de Helmstraat (inmiddels afgebroken) en gingen we tijdens de pauzes net als jouw Japanse meisjes op de trappen van de Perroen zitten. Om meteen je vraag te beantwoorden: de Perroen was het teken van de wereldlijke macht van de bisschop van Luik, die, zoals je weet, lange tijd Maastricht regeerde: een erectie zo je wil van het gezag, uitgevoerd - als ik me niet vergis - in Naamse steen. De meeste gegevens heb ik geput uit *'Kint geer eur eige stad?'* van dr. Edm. Jaspar, dat in geen Maastrichtse boekenkast mag ontbreken.

Op de Perroentrappen keken we naar de meisjes die in Maastricht naar het lijkt altijd een tikkeltje mooier zijn dan ergens anders en daar haalden we rotzakkerijen uit. Zo kan ik me herinneren dat er in die jaren op het Vrijthof eens een politieke bijeenkomst werd gehouden van de KVP. Onder aanvoering van een liberale baronszoon, die de katholieke politiek kennelijk niet zo zag zitten, hebben we toen met een mes de draden doorgesneden van de geluidsinstallatie. Daarvoor werden we door de rector van het gymnasium streng gestraft al kan ik me herinneren dat hij daarbij een bedekte glimlach maar moeilijk kon onderdrukken, misschien wel omdat hij zelf een beetje een papenhater was.

In die dagen was er op het Vrijthof nog verkeer in alle richtingen. Vooral fietsers of soms 'de gekke Prick' in zijn Bugatti, compleet met leren kap op de kop. Die trad

later nog eens op in een televisieprogramma en toen begon hij bij het roemen van zijn auto zowaar te huilen.

Daar kwamen ook de meisjes langs van de Grote Gracht waar een middelbare school, geleid door de zusters Ursulinen, was gevestigd: het Jeanne d' Arclyceum. Dat was altijd een soort parade van kalverliefde. Bij de 'schouw' ontmoette ik op een keer een jongen die op de r.k. HBS in het Villapark zat. De jongens van het Villapark benijdden ons stedelijke gymnasiasten omdat we in het centrum zo dicht bij het liefdesvuur zaten. Voor en na schooltijd begaven ze zich dan ook altijd naar het Vrijthof. Die jongen werd later mijn boezemvriend. Hij heet Bèr André en hij is tegenwoordig een gevierd acteur in de Lage Landen. Ook met Berts (voor Maastrichtenaren: Bèr) broers en hun echtgenoten heb ik sindsdien een innige vriendschappelijke relatie. Dat gold ook voor zijn moeder totdat die een paar jaar geleden stierf. Dat was een echte Maastrichtse vrouw met een hart van goud wier huisje op Mariaberg altijd zo volzat met familie, vrienden en bekenden dat je je er ternauwernood in kon *boezjere* (bewegen).

Op *de Vriethof* zoals Maastrichtenaren doorgaans zeggen, was ook het politiebureau gevestigd op de plek waar nu het Theater aan het Vrijthof is. Daar had je een 'govie' (Maastrichts voor politieman) die de schrik was van Maastricht en die als hij het verkeer regelde en je je niet hield aan zijn aanwijzingen, fysiek tot de aanval overging door je van je fiets te sleuren en je van alles en nog wat toe te brullen. Dat kon toen nog. Tegenwoordig zou zo'n man worden aangeklaagd bij de Ombudsman en waar-

schijnlijk uit de dienst worden ontslagen. Als al niet veel eerder een burger hem op z'n lazerij zou hebben gegeven. Toen had de politie nog gezag. Dat van Mariken van Nieuweghen klopt. De dichter Wiel Kusters herinnert er nog aan in een tekst die bij de ingang van het theater hangt:

Nieumeeghs Mariken verloor hier haar ringen,
tekens van straf rond armen en hals.
Wij bevrijden ons niet van het dwingen der dingen
dan met muziek, die ketens doet springen.

Op het Vrijthof werd op carnavalsdinsdag te middernacht het *Mooswief*, het symbool van het Maastrichtse carnaval, neergelaten. Dat was een emotionele aangelegenheid; je nam afscheid van een feest om de zwarte tijd van de veertigdaagse vasten in te gaan; vleesloos in velerlei opzichten, want ook seksueel diende je je toen nagenoeg te onthouden. Ik weet nog dat ik op een van die dinsdagavonden met een fiets en met een vooruitgestoken paraplu door een café ben gereden, wat leidde tot opgewonden gilletjes van de vrouwtjes die maar niet begrepen hoe ik koers wist te houden: ik had een gaatje in de paraplu geknipt.

Van het allervroegste Vrijthof herinner ik me dat ik er met mijn opa de duiven aan het voeren was en dat we er op een keer bisschop Lemmens van Roermond, ook wel genoemd '*mojer* (van moeder) *bisschop*', tegenkwamen en mijn opa op de knieën zeeg en des bisschops ring kus-te, wat toen grote indruk op me maakte. Later sjouwde de bisschop nog eens heel Limburg door met het won-

derdadige beeld van Maria Sterre der Zee op een aanhangwagentje. De Sterre der Zee wordt in Maastricht ook wel *jatsmarie* (van jatsen= op stap gaan) genoemd. Dit omdat ze volgens de legende 's nachts op stap ging en toen 'n keer met een zwaard in de nek is geslagen; vandaar haar wat scheve hoofd, zegt men.

Als je van me wilt weten wat ik van het tegenwoordige Vrijthof vind: ik ervaar het nog altijd als een van de mooiste pleinen van Nederland. Ik was er laatst nog op een maandagavond toen de lichtjes in de bomen voor *de Vogelstruys* aan waren en er over het hele plein een warm licht hing. Maar wel ben ik het met je eens dat er wat uitspanningen zijn gekomen die nogal modisch zijn. Zo heeft men *de Dominicain* wel heel erg naar de maan geholpen. Die gelegenheid was vroeger een geliefkoosde ontmoetingsplaats met carnaval. Daar kwamen, laat ik zeggen, de hogere standen bijeen waartoe je je in die dagen graag rekende. We hebben daar in de bovenzalen heel wat afgehost zelfs zo dat op een keer de zaak moest worden ontruimd omdat de vloer begon te kreunen.

Lieve Rosalie, ga zo door zoals je met het Vrijthof bent begonnen. Je inspireert me om er mijn herinneringen van vroeger tegenover te stellen.

Wees intussen gegroet.

Max

Helmstraat

Lieve Max,
Maastricht, 30 oktober 1992

Toen ik vanmorgen de tuin inliep had zich op ieder grassprietje een dun laagje dauw afgezet. Het is een dag om opgelucht adem te halen. Zelfs in de binnenstad ruikt het zo fris alsof de straten met groene zeep zijn geschrobd. Voor het stadhuis staat de vrijdagmarkt. Vrouwen lopen met plastic zakken vol groente, bloemen en pakken boter. Belgen worden met bussen aangevoerd. De drukte heeft iets van er-moet-gewerkt-worden. Het weekend is in aantocht en dat maakt de hamsterwoede los. Ik hoor diverse Limburgse dialecten en er wordt Frans en Duits gesproken.

In de Helmstraat straalt de zon wat bleek vanaf het Vrijthof naar de Grote Gracht. Ik zit in lunchroom *Entre Nous*, schuin tegenover café *D'n Avanceur*. Alle panden aan de overkant hebben zo'n statige voorgevel met hardstenen raam- en deurkozijnen zoals je ze ook veel in België ziet. Die wat zuidelijke bouwstijl geeft Maastricht dat buitenlands karakter, denk ik.

De lunchroom is onderdeel van het winkelcomplex *Entre Deux*. Zo'n twintig jaar geleden - ik woonde toen al in Maastricht - heb ik gezien hoe het gymnasium dat jij bezocht, rigoureus door slopers in elkaar werd geslagen. Alleen de gevel van een merkwaardig pandje bleef staan dat samen met de Dominicanerkerk een historisch hoekje tussen twee moderne gebouwen markeert. Uit het puin

van gymnasium en HBS verrees dit winkelcentrum met parkeergarage. Het duurde lang eer er een bestemming voor werd gevonden want nog voordat de bouw voltooid was, had het Belgische winkelbedrijf *Grand Bazar* afgehaakt. Het lag overigens nog diverse jaren leeg. Pas in '78 werd het in gebruik genomen. Wat bleef was deze lelijke bunker in het hart van de stad. Op de begane grond en in het souterrain van dit winkelcentrum is vlees, brood, kleding te koop. Lampen en woningsnuisterijen. Er is een Italiaan met kant en klaargerechten. Schoenen. Tapijten. Bonbons. De etalage van de slager, zo overdadig, zo volgepropt met ontzettend veel dood dier. Ik kan er niet naar kijken zonder te denken aan de dierentransporten, de mestoverschotten en hormoonschandalen.

De lunchroom wordt druk bezocht want mensen wachten hier ook op de bussen die onder de luifel van de *Entre Deux* rijden en er hun uitlaatgassen achterlaten. Enkele toeristen lezen de folders van de VVV. Op het pleintje, voor de ingang van het museum, staat een bronzen paard op een hoge sokkel. Ofschoon er geen naam op staat denk ik dat het van Arthur Sproncken is, de paardenbeeldhouwer in het Zuiden. Waar niet mee gezegd is dat hij niet over de provinciegrenzen bekendheid geniet. Hij werkt aan een replica van een paard van Marcus Aurelius in Rome, samen met de gieter Pie Sijen.

Naast de Dominicanerkerk is een klein eethuis *Pico Bello*. De stijl van de voorgevel sluit aan bij die van de Dominicanerkerk, de enige gebouwen die nog herinneren aan de Helmstraat van vroeger.

Café Math Boelen aan de overkant laat het zonnescherm al naar beneden, maar dat is vandaag wel een

beetje overdreven. Was Math Boelen niet een bekende voetballer van MVV in jouw Maastrichtse jaren? (De naam Willie Brokamp schiet mij nu ook te binnen als een schim uit het verleden). Op het pleintje staan twee bomen van een inheemse soort. Maastricht werkt als een modebewuste vrouw steeds aan haar uiterlijk. Dat het niet altijd tot een fraai resultaat leidt, is ook hier te zien. Pal naast het paard van Sproncken hebben ze in het oog springende verkeersborden gezet, die aangeven dat er alleen invaliden mogen parkeren. De schoonheid van het beeld wordt er door aangetast. Dit moet zijn bedacht door iemand die beslist geen gevoel voor ruimtelijke ordening heeft. Maar het is een futiliteit vergeleken met de doodzonde die in het begin van de jaren zeventig door het gemeentebestuur is gemaakt. Je zou willen dat zo'n beslissing ongedaan kan worden gemaakt want door de bouw van de *Entre Deux* is de Helmstraat wel drukker en functioneler maar zeker niet fraaier geworden.

Rosalie

**Lieve Rosalie,
Sint-Michielsgestel, 13 november 1992**

Wat het is weet ik niet, maar als ik een brief van je heb gekregen, zoals die van 30 oktober, dan raak ik meteen in vuur en vlam en borrelen de herinneringen onstuimig op.

Wat de *Entre Deux* betreft, daar stond, zoals je terecht opmerkt, vroeger het gebouw van het Stedelijk Gymnasium en de Gemeentelijke HBS. Op de eerste onderwijs-

instelling heb ik de wankele schreden gezet naar de klassieken zonder overigens het eindexamen te behalen, want vroegtijdig werd ik er vandaan gestuurd.

Ik kan me de lay-out nog precies herinneren. Je had er een cour achter een smeedijzeren hek en links lag het gymnasium. Aan de hoofddeur was een reusachtige koperen bel bevestigd, die door de portier werd geluid bij het wisselen van de lessen. Die portier, Harie Veugen, woonde in het gebouwtje, waarin nu het door jou genoemde eethuisje *Pico Bello* is gevestigd. Welke functie het vroeger heeft gehad, kan ik niet achterhalen, maar ik denk dat het behoorde tot het Dominicaner klooster.

Op het Stedelijk Gymnasium zaten zonen en dochters van de zeer gegoede, overwegend liberale, burgerij, waartoe ik me overigens niet wil rekenen. Je was haast een antichrist als je erop zat. In mijn tijd - zeg maar midden jaren vijftig - zaten we met welgeteld drieënzestig leerlingen op de school. Je had daar debating-clubs en het schoolblad heette 'Pons Antiquus'. De vierde klas had drie hele leerlingen, wier namen ik nog zo zou kunnen noemen: twee jongens en een meisje. Een van de jongens was Theo van Kan, die het later nog eens tot Prins Carnaval heeft geschopt.

Je vraagt me of ik de voetballer Math Boelen heb gekend. Tot mijn schande moet ik ontkennend antwoorden en eerlijk gezegd geloof ik niet dat hij ooit voetballer is geweest. Maar Willy Brokamp heb ik wel nog zien schitteren. En vooral niet te vergeten ons aller Gerard Bergholtz, alias *Pummy*. Dat was een karaktervoetballer die als een stier te keer kon gaan en die voetbalde bij MVV, later

bij Feijenoord, wat men hem in Maastricht maar moeilijk kon vergeven, en nog later bij Anderlecht. *Pummy*, die me laatst toen ik hem even aan de telefoon had zei dat hij zijn bijnaam in het geheel niet als beledigend ervoer, heeft maar liefst eenentwintig keer gespeeld in het Nederlands elftal.

Ik weet nog dat er op een keer een interland tegen Hongarije werd gespeeld, waarin *Pummy* voor het eerst als international zou optreden. Maar Maastricht kon alleen maar Nederland 1 ontvangen, terwijl de wedstrijd op Nederland 2 zou worden uitgezonden. Fans van Bergholtz zijn toen in een demonstratie de straat opgegaan. Ik werkte in die dagen op de redactie van wat toen nog heette De Nieuwe Limburger. In die krant verscheen een verslag van de demonstratie. Als kop hadden we er boven gezet: 'Maastricht wil zijn *Pummy* helemaal zien.' Nou, daar werden we de dag erna voor op het matje geroepen bij de hoofdredacteur, want die dubbelzinnigheid ging hem wel wat al te ver. Trouwens nu we het toch over beroemde Maastrichtse voetballers hebben: laten we Jeu van Bun niet vergeten, die ook international is geweest. Later was hij inner van de premies voor een ziektekostenverzekeraar en zag je hem met de fiets door de Maastrichtse straten en dreven gaan. Dat was iets anders dan al die voetbalgoden van vandaag, die stinken van het geld.

Tot schrijfs.

Max

Fort Sint Pieter

**Lieve Max,
Maastricht, 28 november 1992**

Restaurant *Fort Sint Pieter*. Voor mij is het een uitspanning boven op een berg met een prachtig uitzicht over Maastricht. Hoe hoog dit punt is? Ik zou het niet weten. Het fort komt al op hele oude schilderijen voor. Achter in het restaurant zijn nog mergelmuren met schiet-gaten. In een van die gaten ligt een hert. Dat wil zeggen, zijn prachtige lange nek met kop en gewei. In een ander schietgat staat een opgezette vos. Dode dieren.

Het interieur van *Het Fort* staat vandaag in het teken van een meubelshow. Grote leren banken en stoelen, donkerbruin glanzend met dikke noppen. Ik mag plaats nemen aan een van de twee tafels die voor restaurantbezoekers overgebleven zijn. Tegenover mij een krantspellende knappe man. Ik schat hem achtendertig maar omdat hij in het tegenlicht zit kan ik zijn gezicht niet zo duidelijk zien. Kijkt hij mij aan of niet? Ik bedenk dat hij familie van de serveerster is, waarmee voor mij zijn aanwezigheid is verklaard. Het leer ruikt indringend.

Grote ficussen en palmen als groene sfeerbepalende elementen. De bomen buiten hebben hun blad verloren. De herfst is definitief ook al heeft de zon zich over het hele landschap ontfermd. Omdat de zaal rondom ramen heeft kan ik tussen het struikgewas door aan mijn linkerhand nog wat huizen van de Tongerseweg zien, terwijl uiterst rechts het nieuwe ziekenhuis dominant in het zicht

ligt. Het stikt van de kerktorens. De Sint-Servaaskerk en de kerk van Wyck zijn het duidelijkst zichtbaar. De Lieve Vrouwebasiliek gaat schuil achter een houten raamkozijn, in tegenstelling tot het opvallend groene dak van de Koepelkerk. Omdat het heel helder is kan ik in de verte ook de kerk van Berg en Terblijt zien.

Er komen klanten binnen en nu blijkt dat de man een meubelverkoper is die hier in verveling zijn weekend in opdracht van de baas moet doorbrengen. Hij staat meteen op en spreekt de mensen aan, waarschijnlijk blij dat hij eindelijk iets kan doen. Nee, het loopt niet over van belangstelling voor de verzameling restanten dooie koeien. Ik kan ook niet zeggen dat de sfeer zo inspirerend is. Ik besluit op een ander tijdstip terug te komen.

Tien dagen later ben ik weer naar *Het Fort* gegaan. Het is nu zondagmiddag en de zaak zit vol met mensen die op de berg gewandeld hebben of mensen die zomaar een uitstapje hiernaar toe maken voor koffie en vlaai. Ik heb de omgeving nog eens goed bekeken voordat ik naar binnen ben gekomen maar eigenlijk is het niet meer dan een bescheiden heuvel. Weliswaar met een ver uitzicht maar ik mis de diepte die allure aan een berg moet geven. Rondom de voet ligt een weinig interessante bebouwing, alsof het dal is volgegooid met huizen en kerken. En dan dat nieuwe ziekenhuis dat zich als een lange streep in de aandacht van de kijker dringt. Nee, van hieruit gezien is dat niet fraai. De avond trekt langzaam over het panorama op deze avond. Het is kwart voor vijf. De lichten in het landschap nemen de aandacht over. Een groot open vuur achter in de zaak, kaarsen in de nissen van de mer-

gelmuur geven een winters thuisgevoel. Wandelaars vertrekken, eters komen voor het zg. ‘wandelmenu’. Achter de muur ligt de echte Sint Pietersberg met in zijn maag holen en gangen die in de loop der eeuwen door mensen zijn gegraven. Waar het veilig was in de oorlog en beangstigend voor wie erin opgesloten zat. Ik heb er muurschilderingen gezien en de handtekening van Napoleon. Of vergis ik me daarin? Was het Alva? Als jong meisje hoorde ik het verhaal van de vier jezuïeten die er de dood vonden omdat ze verdwaald waren. ‘Ze hadden hun eigen vingers opgegeten,’ zei een van mijn broers. 's Avonds in bed zag ik het glashelder voor me en het zweet brak mij uit van de angst. Nu vraag ik me af of het inderdaad gebeurd is. Misschien was het maar een macaber verzinsel.

Rosalie

**Lieve Rosalie,
Sint-Michielsgestel, 28 december 1992**

Met fort Sint Pieter heb je me het nodige historische spoorwerk bezorgd, immers ik moest twee omvangrijke boeken doornemen: ‘De Sint Pietersberg’ van dr. ir. D.C. van Schaik e.a. en het al eerder genoemde boek ‘*Kint geer eur eige stad?*’ van dr. E. Jaspar. Weet je wel dat je bij je bezoek aan het fort bevond in de kop van een soort mastodont die zich uitstrekt langs de oevers van Maas en Jeker, of beter nog een Mosasaurus, waarvan de versteende resten in de mergel van de berg werden gevonden? In ieder geval betreft het een onderaardse stad,

die niet alleen in archeologisch, maar ook in biologisch en historisch opzicht van een dusdanige rijkdom is dat niet alleen Nederlanders, maar ook buitenlanders - vooral Fransen - er omvangrijke studies aan hebben gewijd. En die vertakkingen had tot over de Belgische grens. De precieze hoogte waarop het fort zich bevond heb ik niet kunnen achterhalen. Maar de hoogste kam van de Sint Pietersberg bevindt zich op 60 meter boven de Maasvallei en op 111 meter boven Amsterdams Peil. Het laatste is kennis die elk kind vroeger op de lagere school werd bijgebracht, dus jou ongetwijfeld ook.

Het fort Sint Pieter is in het prille begin van de achttiende eeuw gebouwd. De geschiedschrijvers houden het op tussen 1700 en 1702. Maastricht, dat een fel begeerde stad was voor vreemde overheersers, had zich in de loop der eeuwen omringd met een keten van verdedigingswerken: denk maar aan de stadswallen en kazematten. Tot 1700 zat daarin echter een strategisch gat van jewelste. Dat was de Sint Pietersberg. Vanaf de berg beschoten de Spaanse en Franse legers de stad ongemoeid. Vandaar dat toen de fortificatie is gebouwd: een vijfhoekig geheel. Vanuit het fort Sint Pieter bestond er een verbinding met het noordelijke gangenstelsel door middel van een wenteltrap. Aan het fort zelf heb ik niet zoveel persoonlijke herinneringen overgehouden behalve dan dat ik er na een aantal uitvaarten mocht aanzitten aan een koffietafel.

De Sint Pietersberg telde vier gangenstelsels. Twee daarvan, Slavante en het Zuidelijke Gangenstelsel, zijn goeddeels door de cementfabriek ENCI weggevreten. De berg ging me echt interesseren toen ik Maastricht al had

verlaten. Pas toen heb ik me er een aantal malen laten rondleiden. Wel weet ik dat enkele collega's van *de Limburger* er nog eens een nacht in verzeild zijn geraakt. Dat was toen ze na de nachtdienst - en het moet gezegd: na een overvloedig biergebruik in de *Up Quelle* in Achter 't Vleeshuis (waar de dochters van de baas van een dergelijke wellust opwekkende aanblik waren dat men ook zonder de alcohol wel in een roes moest raken, maar dit even terzijde) zich in de gangen hadden begeven. Via de verticaal naar boven lopende luchtkanalen hebben ze een goed heenkomen moeten zoeken daar ze op zeker moment het spoor bijster waren geraakt. Echte 'berglopers', zoals men degenen noemt, die van het zwerven in de berg een sport hebben gemaakt, waren ze dus allerminst. Hun zou niettemin nooit zijn overkomen wat in 1640 de vier geestelijken gebeurde: dat ze de uitgang niet meer konden vinden en de hongerdood stierven. Of het, zoals jij zegt, jezuïeten waren, vermeldt de historie niet, evenmin of ze, zoals je broer je vertelde, hun eigen vingers hebben opgegeten. De geschiedenis spreekt over '4 Kloosterlinghe in dit spelonk verdooldt synde dood trug ghefonde ten Jare 1640.' Het opschrift werd ontdekt in het noordelijke gangenstelsel, dat zich onder het fort Sint Pieter bevindt. De vier hadden teneinde de weg gemakkelijk te kunnen terugvinden een touw vanaf de ingang mee naar binnen genomen, maar het brak met bovengemeld triest gevolg. Ergens in een van de stelsels moeten de handtekeningen staan van Alva en van Napoleon. Overigens zeggen sommige bergkenners dat veel van die handtekeningen er pas veel later terwille van de toeristen zijn aangebracht: malversatie in mergel derhalve. In de

oorlogen die over Maastricht hebben gewoed, heeft de Sint Pietersberg vele malen gediend als toevluchtsoord voor de benarde burgers. Dat was ook het geval in de Tweede Wereldoorlog. De berg is in 1943-1944 door de autoriteiten ingericht om vrijwel de gehele Maastrichtse bevolking te kunnen herbergen als het tot een gedwongen evacuatie zou komen: er was een bakkerij, een (water)pompstation voor eigen watervoorziening, een ziekenhuis en een kapel met een niet afgemaakte kruisweg van de bekende kunstenaar Jérôme Goffin. Alle Maastrichtenaren hadden een kaart ontvangen met de nummers van de secties waarin ze zouden moeten verblijven mocht het inderdaad tot evacuatie komen. De Nachtwacht en nog meer kunstschaten lagen er in een kluis overigens met medeweten van de Duitsers.

De berg diende toen ook, evenals tijdens vorige oorlogen, als onderkomen voor verzetsstrijders en voor mensen, onder meer joden en piloten, die vanuit Nederland naar België werden gesmokkeld via het beroemde Smokkelaarsgat, dat een verbinding was tussen de stelsels Slavante en Zonneberg. De Duitse bezetter heeft zich, naar verluidt, nooit in de berg gewaagd of het moest zijn met behulp van gidsen, die hun dan allerlei smoesjes op de mouw speldden. In het Zuidelijke Gangenstelsel is trouwens ook een vlermuizenverblijf, waar de diertjes hun winterslaap houden en waar ze bevallen van hun jongen: reden om het aantal rondleidingen in de winter te beperken. Ook werden er in verschillende delen van de berg champignons, Brussels lof en Cardoen gekweekt.

Dat het uitzicht vanaf de Pietersberg ingrijpend is veranderd dankt je de koekoek. Maastricht heeft zich vooral de laatste decennia sterk uitgebreid met soms mooie, soms lelijke dingen. Weet je hoe ze de nederzetting noemen die je ziet als je vanaf het fort in zuidoostelijke richting kijkt? Dat is het ENCI-dorp, omdat de huizen vroeger goeddeels werden bewoond door het hogere kader van de ENCI. Daarom sprak men ook wel van de ‘Encikliek’.

Ik wens je 'n zalig uiteinde en *'e good beginsje, de mondj vol tanj en 'n waffel in de hanj'* (de mond vol tanden en een wafel in de handen), die ik trouwens (de wafels) aanstaande donderdag zelf weer ga bakken naar het recept van mijn oma en met oma's wafelijzer, dat men dus gerust antiek mag noemen.

Max

Céramique

**Lieve Max,
Maastricht, 12 februari 1993**

Toen ik deze week een bezoek bracht aan het *Céramique-terrein*, heb ik mij afgevraagd hoe het er vroeger uitzag. Vanaf de Kennedybrug had je goed zicht op het fabriekscomplex. Wat mij het meest bijstaat is de Wiebengahal die er nu ook nog is. Vooral de dakconstructie met die merkwaardige glazen koepels. Lange tijd stond er ook een hoge schoorsteen maar die is, met alle andere gebouwen, onder de slopershamer terechtgekomen. Kennelijk heeft het hele gebied zo weinig indruk op me gemaakt dat ik me er nu al geen duidelijk beeld meer van kan vormen. Een beetje vreemd en toch vertrouwd is de lange muur aan de Heugemerweg die het hele terrein heeft afgebakend. Pas de laatste tijd, nu het ene na het andere gebouw als brokken steen is afgevoerd, is mij die muur opgevallen als een soort monument. Twee vroegere poorten zijn dicht gemetseld. In een van de twee is ooit opnieuw een deur gemaakt die later werd weggewerkt. De muur is versierd met gele steentjes, maar op ieder paneel is een ander patroon aangebracht alsof de metselaar zich naar eigen smaak mocht uitleven. Er hangt klimop en verdorde hop overheen. Op zoek naar een ingang wordt mij al snel duidelijk dat het verboden is voor onbevoegden. Toch stal ik mijn fiets zo'n tien meter binnen de muur. Kranen, bulldozers, graafmachines, vrachtauto's. In de verte, nabij de Hoogbrugstraat, worden flats

gebouwd. De Wiebengahal staat verderop als een karkas met holle ogen. Erdoorheen kan ik, aan de overkant van de Maas, delen van de stad zien. Ik sta bij de rand van een talud van een meter of vijf diep, waarin maar al te goed het verleden zichtbaar is. Scherven aardewerk van wat eens een bord, een kopje, een schaal van een heel servies is geweest. Plantjes hebben zich ertussen omhoog gewerkt, sommige hebben de strenge decembervorst overleefd. Links naast de hal staat een oranje-groene bouwkeet waar ik graag zou willen zitten om de omgeving in alle rust te kunnen bekijken, maar vooral om zonder verkleumde vingers aantekeningen te maken. Er loopt helaas geen enkel pad naar toe. De modder spat op als vrachtwagens me passeren. Wat moet zo'n schrijvende vrouw op dit koude slagveld, zie je de chauffeurs denken. Een aardige heer komt op mij toe. Ik ben hem voor: 'U vraagt zich natuurlijk af wat dit moet?'

Nou ja, hij moet toezicht houden, want onbevoegden mogen het terrein niet betreden. Ik knik begrijpend. Hij is van de grondsanering, want de *Sphinx* heeft alle rotzooi in eigen tuin gegooid. Naast mijn linkervoet zie ik nog een stukje bord, goud en groen beschilderd met roze bolletjes. Het lijkt wel een verloren sieraad dat door een voorbijganger in de grond werd getrapt. Hij wijst mij de weg naar de directiekeet. Blij met zijn aanwijzingen fiets ik onder de Kennedybrug door naar de andere ingang aan de oever van de Maas. Mannen met helmen kijken nieuwsgierig hoe ik me met de fiets door de modder werk. Ik vraag een van hen naar de baas. Inderdaad, in de oranje-groene keet. Eindelijk zie ik ook het in aanbouw zijnde museum van dichtbij. Laag na laag heb ik het van-

af de brug zien ontstaan. Met links naast de ingang dat ene open raam dat sinds de vorst gebarricadeerd was met opvallend roze materiaal en dat mij al die tijd heeft geïntregerd. Zo versierd met dit ene kleurige vierkant is het omringende grijs voor mij wel acceptabel. Een heer met een buitenlands accent, die een opzichter blijkt te zijn, is mij behulpzaam. Gechaperonneerd door een stagiaire bouwkunde mag ik rondkijken. Er wordt mij een witte helm aangepast en een kop koffie na afloop in het vooruitzicht gesteld. Het is meer dan ik verwacht had.

De Wiebengahal heeft geen muren meer. Het is een open ruimte met pilaren die nog twee verdiepingen stutten. In het voorste gedeelte kan ik door de plafonds tot in het dak kijken. Ik mag met mijn begeleider over de hele begane grond lopen. Naar alle kanten is ruim zicht op de stad. In de verte, aan de Maaskant, staat een stukje van de omringende muur als een oude kies in een lege mond. Ik probeer mij voor te stellen hoe Maastrichtenaren hier gewerkt hebben. Wat was de functie van dit gebouw? De student weet het niet. Op de pilaren is de gele verf van weleer nog zichtbaar. Straks zal dit gebouw ook deel uitmaken van het museum. Wij lopen om de nieuwbouw heen. De immens hoge kraan die hier al zo lang staat trekt een oranje betonkubel naar het dak. Twee mannen gebaren waar de specie gestort moet worden. Overall ligt ijzer om in het beton te vlechten. In het toekomstige museum zie ik wat er schuilgaat achter dat ene venster. Grote pakken roze isolatiemateriaal zijn zo opgetast dat ze de tocht uit de ruimte houden. De bouwvakkers schijnen geen last te hebben van het kille weer. De lucht zit potdicht. Het grijze gebouw, waar straks pure

schoonheid in geëtaleerd zal worden, doet mij nu nog aan een bunker denken, waar ik zo snel mogelijk weer uit wil. Naast de deur van de keet staat een bak vol water waarin twee bezems zijn gelegd. Voordat ik naar binnen ga moet ik mijn laarzen daarin van de modder ontdoen. Hier probeert men de zaak schoon te houden. De helm gaat weer op de kapstok voor een volgende gast. Ik krijg een glas vers gezette thee met suikerklontjes en mag aan een grote tafel plaats nemen. Omringd door vellen bouwtekeningen van het museum, waarop stempels staan van Studio di Architectora Amsterdam met de datum 29-10-'92. Ernaast in rood gestempeld DEFINITIEF. Prof. Arch. Aldo Rossi. De beroemde ontwerper van het museum, zetelt dus in onze hoofdstad. Allerlei monsters en modellen liggen en staan om mij heen. Een paneel met diverse stekkers, bakstenen en deurklinken. Een wc-pot met spoelingbak en een geel stuk dakisolatie. Dozen van de Echter Steenfabriek. Voor de ramen hangen vitrage en rolgordijntjes. Blauwe vloerbedekking en bruin gestoffeerde stoelen rond de tafel. Een kleurige in het oog springende kalender tussen twee ontwerpen. Waarschijnlijk heeft geen arbeider in zo'n riante omgeving op dit terrein zijn werk gedaan. Vanuit het informatiecentrum, waar ik even later een tentoonstelling over het project bekijk, zie ik de opgravingen. Fundamenten van de stadsomwalling uit de 14de en 16de eeuw. Ik zou er graag gaan kijken. De oude stenen aanraken om de geschiedenis als het ware af te tasten, maar dit gebied is echt verboden, wordt mij gezegd. Ik moet het verder doen met de maquette van deze wijk van de toekomst. Met de fotogalerie van de diverse wereldberoemde architecten die

er hun bijdrage aan hebben geleverd. Ik ben onder de indruk van het geheel. Ik zie mij al flaneren langs de oever van de Maas, met op de achtergrond een groot nieuw stadsdeel op oude grond. Wetend dat er onder de indrukwekkende gebouwen een lange historie verborgen ligt.

Rosalie

**Lieve Rosalie,
Sint-Michielsgestel, 19 februari 1993**

Bedankt voor je brief over het Céramique-terrein in Wyck. Leuk dat je er zo hartelijk werd ontvangen en zo enthousiast werd rondgeleid. Voor mij zijn vriendelijkheid en geestdrift altijd enorme opstokers. Maar nu over het onderwerp. Als kind en adolescent woonde ik aan de Wilhelminasingel in Wyck, toen nog een straat met mooie grote bomen en zonder al dat blik. De Singel, zoals ze het in Maastricht kort uitdrukken, liep dood op de muur van de Céramique. 's Morgensvroeg, als de fabriek aanging, hoorde je de sonore fabrieksfluit over Wyck loeien. Even tevoren waren dan door onze straat de mannen en vrouwen gelopen op weg naar hun werk. Ze kwamen van buiten, dus waren ze met de bus of de trein gekomen. De meesten hadden een boterhammentrommeltje onder de arm. Bij de ingang van de Hoge Barakken gingen ze de fabriek binnen. Om er acht uur later weer uit te komen als andermaal de fabrieksfluit het einde van de werkdag had aangekondigd. Wat zich daar achter die muur afspeelde, is voor mij altijd een geheim gebleven.

Het terrein was voor ons kinderen ‘de verboden stad.’ Je kon slechts gissen hoe de arbeidsomstandigheden waren en of de mensen het er wel of niet naar hun zin hadden: ik denk wel niet zo erg. Ik ben, zoals je weet, bezig met een boek over de Europese mijnwerkers. Die liepen door hun werk nagenoeg allemaal silicose op. Dat is een longziekte, die wordt veroorzaakt door ingeademd kolengruis of steenstof. De mannen en vrouwen in de aardewerkfabrieken leden daar ook vaak aan. Je zou nu nog wel eens willen praten met die oude fabrieksarbeiders, maar die moeten al tegen de 100 lopen, als ze tenminste nog leven.

Vanaf de Wilhelminasingel keek je uit op de blinde muur van de Céramique. Als er Brónk werd gevierd stond er een deel van de kermis opgesteld. Dan was het in de talloze cafés vive-la-vink, want er werd daar wat afgezopen. Ook werd er dan op straat nog wel eens een flink robbertje gevochten. In de Hoogbrugstraat en aangrenzende straten had je destijds van die grauwe woonkazernes, waar de Céramique-arbeiders, voor zover afkomstig uit Maastricht, woonden. Het gebied met de Lage Barakken, de Rechtstraat, de Hoogbrugstraat, de Grachtsstraat, het Kattestraatje, het Kaleminkstraatje enzovoort was wat ze toen noemden een achterbuurt. Daar woonden de armste mensen. Je kunt het vergelijken met het Boschstraat- en Stokstraatkwartier van weleer bij de Sphinx. Doordat ons huis aan de Wilhelminasingel aan de achterkant uitkwam op de Lage Barakken kwamen we als kinderen dagelijks in contact met de kinderen van de achterbuurt met wie we voetbalden, wielervedstrijden hielden of verstoppertje speelden. Maar onderscheid was

er zeker. De jongetjes van de Wilhelminasingel gingen naar de Martinusschool, die van de Hoogbrugstraat c.a. naar de Aloysiuschool, beiden naast elkaar in dezelfde straat - de Lage Barakken - en de volstrekt kansarmen, zoals men ze nu zou noemen, naar de Sint-Josephschool in de Grachtsstraat. Alle scholen, die intussen zijn afgebroken, werden gedreven door de broeders van Maastricht. Later, toen ik al was getrouwd, heb ik in het kwartier nog goede (?) werken onder de armen verricht. Je kon je de toestanden in die huizen nauwelijks voorstellen. Mijn vader, die ook Vincentiaan was, vertelde eens dat hij ergens op huisbezoek was waar het behoorlijk stonk. De heer des huizes had onder het bed een paardekop liggen om maden uit te trekken voor de visvangst. In het Buurthuis in de Hoogbrugstraat assisteerde ik de kapelaan van de parochie met het op zondag draaien van films voor de jeugd, die meer met elkaar vocht dan naar de rolprent keek. Mijn moeder deed haar boodschappen altijd op de Hoogbrugstraat, waar naast talloze cafés, een slager, twee kruideniers en een bakker waren gevestigd. Een van die kruideniers was Marie Gorren-Werné, bij wie we vaste klant waren. Het was zo'n schattige, Maastrichtse vrouw, klein van stuk, met een hart van goud die altijd op enorme hoog gehakte schoenen liep als ze zondags met haar man ging wandelen. Marie schreef alles op de lat, want ze kende als geen ander de bewoners van het kwartier, die arm als luizen waren. Met Kerstmis kregen we altijd een fles mierzoete wijn van haar als klantenbinder met een kaart, waarop ze ons 'pretige feestdagen' wenste. Toen we al lang uit Maastricht weg waren, hebben we haar nog een paar keer opgezocht. We kregen dan

ook wel eens een kaart van haar, waarop ze zelfs rondom de postzegel haar mededelingen schreef. Ze is inmiddels overleden, het winkeltje is al lang dicht. Beiden hebben een groot gat geslagen in onze gevoelens. We missen Marie nog altijd als we een sentimental journey maken in de Hoogbrugstraat. Die straat is behoorlijk opgeknapt. Ze zal straks ongetwijfeld een intrigerend onderdeel worden van de nieuwe stadswijk op het Céramiqueterrein. Maar de oude geest zal met de scherven van het aardewerk, die je op het terrein zag liggen, dan begraven zijn, want in de huizen en kantoren zullen alleen maar vermogende burgers komen te wonen. Het volkse karakter van weleer zal dan voorgoed uit de wijk zijn weggesaneerd.

Dat waren -in haast- mijn herinneringen aan een buurt in Maastricht, waar ik altijd met veel plezier heb gewoond daar op de scheidslijn van arm en rijk. Daar zat leven in.

Max

Boschstraat

**Lieve Max,
Maastricht, 5 april 1993**

In de Boschstraat, tot enkele jaren geleden een wat vervallen kwartier waar ik weinig te zoeken had, wordt de laatste tijd bijna pand voor pand gerestaureerd. De stad bloeit op onder de toeristische belangstelling. Dat is aan de hele sfeer te merken. Maar misschien was dat anders ook wel gebeurd want de wethouder voor ruimtelijke ordening, John Wevers, handelt met verstand van zaken. Het is ijszig koud als ik vanaf de Markt door de straat wandel. Ik zie dat Hotel *du Chêne* er nog steeds is. Ik had verwacht dat het allang opgedoekt zou zijn. Er verandert zoveel. In deze straat staan tussen imposante grote huizen heel smalle woningen, alsof ze eertijds de opvulling zijn geweest van verloren hoekjes. In het pand *Grand maison du Levrier & de l'aigle noir* is nu het LIOF gevestigd. Toen ik pas in Maastricht woonde, kon je daar eten voor weinig geld mits je over een abonnement beschikte. De Hogere Hotelschool leidde in één vleugel ervan haar studenten op die oefenen mochten op de maaltijden voor abonnees. Midden jaren vijftig woonde er ook de schrijver Jeroen Brouwers, als hij niet in het internaat te Bleijerheide verbleef. Zijn vader was de manager van het hotel. Er is nog steeds de grote eiken poort waar de gasten vroeger met de koets onderdoor naar de binnenplaats konden rijden. Ik kom niet verder dan de hal waar een groot tegeltableau met afbeeldingen te zien is, ofschoon

ik wel nieuwsgierig ben naar de rest van het gebouw. Even verderop heet een café *Take it easy Maastricht* en een Kantonees-Chinees-Indisch restaurant noemt zich *Yong Kee*. Naast het *Zwart Menneke* is café *Wish you were here*. Ja ja, zo buitenlands presenteert de stad zich wel. Het pand, op de hoek van het kruispunt bij *Achter de Barakken*, dat vele jaren kwijnde onder uitwoning, is nu een deftige kapperszaak geworden. Wijnhoven en Wijnhoven zijn de uitbaters. Meteen om de hoek hangt het grote houten kruis met Christus. Eroverheen is een zwart net gedrapeerd. Is dit voor de vastentijd? De ronde klok die er al jaren naast hangt loopt nog steeds. Op de volgende hoek staan nu nieuwe flat-achtige gebouwen die afsteken bij de vele gerestaureerde huizen. Op nummer 34 is een textielzaakje gevestigd. Het is alsof het in 1950 in de tijd is blijven stilstaan. Er zijn uitsluitend schorten te koop. Boven de etalage hangen plastic zakken te fladderen om de duiven af te schrikken. De rest van de straat wordt over de volle lengte in beslag genomen door de fabriek waar nu sanitair wordt gemaakt. Het beeld van Petrus Regout staat voor de ingang. Aangeboden door het personeel 1834-1959, lees ik. Kinderwetje van Van Houten, 1874, schiet het door mijn hoofd. In de porseleinkast bij mijn broer in Epen staat nog een antiek servies dat mijn grootmoeder, die als jong meisje in het gezin Regout had gewerkt, ten afscheid kreeg. Het verhaal van mijn vader was, dat nota bene zijn moeder ‘de oude en ziekelijke mevrouw Regout’ tot aan haar dood zo liefdevol verpleegd had. Afgaand op de zorg waarmee het servies in mijn familie behandeld werd, zal er wel iets van waarheid in deze anekdote schuilen. Zittend op een paaltje naast

Hotel *Pauw*, dat aan de overkant ligt, heb ik goed zicht op de fabriek. Ik tel 190 bijna vierkante ramen. Vijf verdiepingen hoog. Om de andere rij zijn er luchtroosters in aangebracht. In de rest van de straat is het qua bouw een rommeltje. Oude en nieuwe delen fabriek. Het past niet bij elkaar. En wat heeft zich in dit gedeelte van de stad aan uitbuiting afgespeeld? Ook hier ligt de minder fraaie historie van Maastricht. De parkeerplaats naast het hotel geeft ruim zicht op de KNP en het Bassin. Meer gebouwen herinneren aan de oude industriële tijd vol armoede en ellende voor de bevolking. Nu wonen er veelal studenten en alleenstaanden. Terugkijkend naar de Markt vertoont de straat een bijna middeleeuwse aanblik. Het verkeer rijdt hier af en aan maar hoelang nog? Straks zal ook dit een dure exclusieve straat zijn. En waar is de bakkerij van *Sokkerbekker Smal* gebleven? In de jaren zeventig waren vader en zoon samen politiek actief. Tegenover de schortenwinkel ligt een ouderwetse kruidenierszaak met een onmiskenbaar naoorlogs karakter, zonder huisnummer.

In dualitate fortitudo, staat boven de grote zwarte poort die toegang geeft tot de Talenakademie. Waar vroeger de ingang van de Maastrichter Grachtstraat was begint nu het Lakenweversplein van het Boschstraatkwartier. Omdat mijn vrienden Marie en Wiel Notten op de van Hasselkade woonden fietste ik er vaak doorheen. Het was armoede en verval wat de klok sloeg en ik heb de neergang van zowat ieder huis en winkel kunnen volgen.

Het grote klooster van de zusters, dat tot voor kort door het Leger des Heils werd gebruikt, staat nu in

oranje zeil gepakt en bepaalt het hele straatbeeld. Ook de gevel van het volgende huis wordt opgeknapt. Wie kan de Matthiaskerk aan de Boschstraat over het hoofd zien? Van de pastoor wordt gezegd dat hij zeer principieel is. Het zal wel niet toevallig zijn dat het gebouw van de R.K. studentenvereniging St. Servatius er pal tegenaan ligt. Op het pleintje ervoor zie ik nu pas in het midden in een klein groen fonteintje de heilige Franciscus staan. Hij lijkt het afval aan zijn voeten te zegenen. Meestal kom ik hier op de vrijdagmarkt maar kennelijk gaat Franciscus dan schuil tussen de kramen van de visboeren. Vanaf de gevel naast de kerk kijkt de heilige Arnoldus hem meewarig aan want Minckeleers met de gasvlam en zijn geblakerd gezicht heeft Frans de rug toegekeerd.

Ik ben verkleumd tot op het bot als ik later op de Markt neerstrijk in een Croissanterie. Op weg naar huis zie ik dat de buitentemperatuur slechts zeven graden is. Waarom heb ik mijn handschoenen thuisgelaten?

Rosalie

**Lieve Rosalie,
Sint-Michielsgestel, 15 april 1993**

Je brief na terugkeer van vakantie (in het jou zo bekende Mergelland van Epen) gevonden tussen de anderhalve meter post, die lag te wachten en die onmiddellijk een geweldige hap nam uit de opgebouwde rust. Daarom heeft het ook langer dan gewoonlijk geduurd voordat ik me met jou aan het mijmeren kon zetten over de Boschstraat. Merkwaardig genoeg weet ik van het verleden van

die straat niet veel meer af dan dat er tijdens en na Regout bittere armoede was. Er komen vergeelde foto's op mijn netvlies van stakers bij de *Sphinx*, maar vooral van de politiemacht die in die dagen - van de jaren twintig - op de been werd gebracht in tijden van sociale actie, want Hermandad was het verlengstuk van de gevestigde orde, die desnoods met sabel, karabijn en lange lat gehandhaafd moest worden. In mijn gedachten lopen er altijd duidelijke parallellen tussen het Boschstraatkwartier, het oude Stokstraatkwartier en de buurt van de Hoogbrugstraat in Wyck. In de drie kwartieren woonden de armsten van de armen, de pottemennekes met hun stoflonen en hun grote gezinnen, in pure ellende neergestreken rond de aardewerkfabrieken, in het geval van Wyck die van de *Société Céramique*. Maar daarover gaat het nu niet.

De Boschstraat en omstreken, dat weet ik wèl, waren voor de zich fatsoenlijk achtende Maastrichtenaar in vroeger dagen gebieden, waar men zich - zo dacht men - maar beter niet kon wagen, want niet zodra had je er je welgedane burgergezicht laten zien of je liep de kans een mes tussen de ribben te krijgen: het ware imago van een getto derhalve.

Zoals dat ook het geval is met de Hoogbrugstraat en de Stokstraat, is de Boschstraat steeds meer het domein aan het worden van de gegoede burgers: de oorspronkelijke bewoners werden al in de jaren vijftig en zestig gedeporteerd naar de buitenwijken.

De Sint-Matthiaskerk bezocht ik ook in het begin van de jaren tachtig nog wel eens als ik mijn ouders, die steeds slechter ter been werden, er heen vergezelde om er

het heilig misoffer bij te wonen. Officieel heette het bij mijn ouders dat er maar één trede zat in de stoep en de kerk dus gemakkelijker toegankelijk was, maar ik denk dat ze er vooral heengingen omdat de toenmalige pastoor er een was van de oude stempel.

Jammer dat je niet even een kijkje hebt genomen in het Maastrichter Pastoorsstraatje. Dat is het straatje naast de kerk, waar onder meer de pastorie ligt. Daar woont een vriend van me, een pastoor in ruste. Het kan 's nachts met een hekwerk van de Boschstraat worden afgesloten en dat schijnt geen overbodige luxe te zijn omdat na de sluitingstijden van de cafés het er nogal eens rumoerig en vandalistisch aan toe schijnt te gaan.

In de Maastrichtse raad is nog een discussie geweest of de grondlegger van de *Sphinx*, Petrus Laurentius Regout (1801-1878), wel of niet een naar hem genoemde straat in de nieuwe stadswijk Céramique moest krijgen. De uitslag was uiteindelijk negatief. CDA, VVD en Senioren Partij Maastricht waren vòòr de naamgeving; PvdA, D66 en Groen Links vreesden het weer oplaaien van oude emoties. Al in 1958 lukte het niet om op de Markt een standbeeld van Regout geplaatst te krijgen. Dat kwam er later wel, namelijk aan de ingang van de Sphinx in de Boschstraat. Provo's hielden in 1966 een happening bij het beeld: Regout kreeg een papieren steek op het hoofd, werd toen met waspoeder ingesmeerd en vervolgens bespuwd. Waarschijnlijk wordt er door geen straat naar hem te noemen een historische fout gemaakt. Deskundigen onder wie A. van Iterson en W. Wennekes hebben inmiddels vastgesteld dat het sociale beleid van Petrus Laurentius gunstig afstak tegen dat van zijn zonen die

hun vader opvolgden. Hun optreden was in 1887 aanleiding voor een parlementaire enquête naar de omstandigheden in wat werd genoemd 'het moordhol'. De omstandigheden in de industrie in het algemeen - en niet die van Regout alleen - werden de aanzet voor het zogenoemd Kinderwetje van Van Houten dat werkgevers verbood nog langer kinderen jonger dan 12 jaar aan te nemen.

Groeten Max

Wolder

**Lieve Max,
Maastricht, 28 juni 1993**

Wolder, je hebt er zelf gewoond. Ik weet niet of er ten opzichte van de jaren zestig veel veranderd is. De verdraagzaamheid tussen de twee grote muziekkorpsen is gegroeid, dat weet ik zeker. (Harmonie Wilhelmina, waar veelal de arbeiders lid van zijn, worden de 'Blauwen' genoemd. In Harmonie Petrus en Paulus, of Pie en Pau, zitten voornamelijk agrariërs. Ze noemen zich 'de Groenen'. Of die classescheiding nu ook nog zo strikt opgaat zou ik niet durven zeggen.) Toen ik me hier in 1969 vestigde, gingen groen en blauw nauwelijks met elkaar om. Men bezocht niet elkaars cafés. Nu is vooral de muzikale rivaliteit hoog. Over enkele dagen begint het Wereld Muziek Concours in Kerkrade. Dat is een aanleiding om de spanning weer wat op te laten lopen. Vier jaar geleden werden er zelfs radio-uitzendingen van Omroep Limburg aan gewijd waardoor de tegenstellingen kunstmatig werden aangewakkerd. Fraai vond ik dat niet.

Afgelopen weekend hebben de Groenen alweer een jubileum gevierd en we hebben het geweten. Vier dagen lang een vreselijk lawaai in het dorp van orkesten die geen van alle zonder grote geluidsboxen kunnen spelen. Met heimwee heb ik terug gedacht aan de weidefeesten in het Mergelland als ik daar danste met de boerenjongens. Gewoon een accordeon met drumstel ernaast en dat gaf zo weinig geluid dat je er ook nog een aardig ge-

sprek bij kon voeren. Maar nu was de muziek van de Janse Bagge Band voelbaar tot op de slaapkamer. Eerder op de avond trilde het gazon zelfs onder mijn voeten. En o hedendaagse zegeningen, het ging door tot ver na middernacht. Trillend van woede heb ik om tien over half een de politie gebeld waar een nuchtere juffrouw zei ‘dat er aan gewerkt werd’. Voor mijn verontwaardiging was geen enkele ruimte. Ik moest kwaad en vol spijt over mijn jaarlijkse financiële steun aan deze vereniging de nacht door. Een dag later ben ik op hoge poten naar de tent gestapt waar voorbereidingen werden getroffen voor een nieuwe aanval op mijn tolerantie. Het hoofd van een luisterende ‘Groene’ ging meelevend en begrijpend op en neer terwijl mijn stem almaar hoger en mijn bewegingen geagiteerder werden. Hij bood mij een gratis kaartje aan voor het optreden van Benny Nijman op zaterdagavond. Ik heb voor de eer bedankt.

Het verwondert mij telkens hoe dorps Wolder nog is terwijl de annexatie bij Maastricht al rond 1920 heeft plaatsgevonden. Onlangs werd de nieuwe pastoor ‘ingehaald’. Hij liep met de burgemeester voorop in een stoet, herdersschopje in zijn hand, familie, kerkbestuur en verenigingen er achteraan. Precies zo heb ik het gezien op een film uit 1936 toen in Epen een pastoor was benoemd. De jaarlijkse processie geeft mij ook zo'n gevoel van niet ouder te zijn geworden. Het grote huisaltaar op de Tongerseweg, kinderen die pas de eerste communie hebben gedaan mogen weer hun witte jurkje aantrekken, het zangkoor, de misdienaars met zwaaiende wierookvaten en de pastoor met het Allerheiligste onder een gouden baldakijn. De twee grote harmonieën maken van de gele-

genheid gebruik om alles uit de kast te halen. Moet je Koen, de tamboermaître van de 'Blauwen' zien. Alsof hij dansend voor de troep uit loopt, zwaaiend met zijn armen en stok. Koen, met een grote snor, is de postbode van Wolder maar ook de commandant van de 'stadssjötterij'. Bij de 'groene' gaat het bestuur heel deftig in zwarte frak. Het ene jaar mag 'Wilhelmina' voorop lopen en het volgende jaar 'Pie en Pau', respectievelijk de 'Blauwen' en de 'Groenen'. En zo is dat ook, ooit door een pastoor, voor de carnavalsoptocht geregeld, om onnodig krakeel te voorkomen. Er zijn namelijk ook twee raden van elf en dus ook twee prinsen.

Ik heb zo'n vermoeden dat er in Wolder weinig naar de tv wordt gekeken. Daar hebben de mensen geen tijd voor want het verenigingsleven is intensief. Uit die muziekkorpsen zijn diverse kleinere verenigingen ontstaan want als resultaat van een honderdjarige vete is hier alles dubbel. Zo is vrijwel ieder gezin betrokken bij de muziek. Er zijn wel zes voetbalclubs in deze kleine gemeenschap. Er is duivensport (mij een doorn in het oog), er zijn kaartclubs, spaarclubs en comités rond het kerkelijk leven. Aan de Tongerseweg is zelfs nog een nonnenklooster intact. Daar repeteert iedere woensdagavond het kerkelijk zangkoor waar uiteraard maar één van is. Ik ben er ooit nog drie jaar lid van geweest. Bijna iedere zondag ter kerke en vooral bij begrafenissen en huwelijken aanwezig zijn.

De Lammergierstraat, waar ik woon, heeft een merkwaardige benaming. Weinig mensen hebben ooit van die vogel gehoord. In de bijbel wordt hij beschreven als een onrein dier. Hoe komt zo'n naam hier terecht? Ik dacht

aan een gier die lammetjes steelt maar misschien is er nog een andere verklaring: de gier van lammeren. De straat moet oorspronkelijk een holle weg zijn geweest want de huizen staan bijna allemaal vier of vijf meter hoger. Het is niet onmogelijk dat aan de ingang van de straat een schapenhoeder heeft gewoond. Op een oude akte van mijn huis staat nog 'Lemme gierstraat'. Omdat de huizen boven op de berm staan, zijn vooral de laatste tien jaren, ingegeven door een smakeloze tuincultuur, nogal wat bakstenen muren geknutseld waar dan bloemen op geplant zijn. Tot enkele weken geleden waren er nog twee prachtige oude verweerde mergelmuren over. Zo passend bij deze streek. Ik kon wel huilen toen er weer een verdween onder zo'n bakstenen monster. Protesteren heeft niet veel zin, die eenvormigheid vindt men kennelijk mooier. Bij gelegenheid zullen we die ene overgebleven muur bekijken. Er groeien allerlei planten en bloemen uit voegen en scheuren.

Ik heb eigenlijk nooit veel bijzonders gemerkt van de ligging van het dorp zo kort bij de grens. In Epen was de kleine smokkel zoïets als een sport. Ik denk dat vrijwel iedereen daaraan meedeed. Het was een kat-en muisspel met de douane. De grens loopt hier in het midden van de Diependaalseweg. De Nederlanders kunnen bij de Belgen het eten op tafel zien staan. Dat moet toch tot smokkel hebben geleid. Het grenskantoor dat er al tijden staat is nu leeg. 'Geen ex-gedetineerden in Wolder', heeft iemand op het raam geplakt. Een herinnering aan het Wolderse verzet tegen de komst van deze groepering. Een zitting in het gemeenschapshuis kon kennelijk de bezwaren niet wegnemen.

Toen jullie hier nog woonden waren er nog veel boeren die hun grond hadden in Daalhof en aan de tegenwoordige Goudkust. Nu is ongeveer alles wel onteigend en wordt er goed gerentierd. Aan de zuidkant is een nieuwe wijk gekomen met uitzicht op België waar uiteraard vooral mensen van buiten het dorp wonen. Ondanks de uitbreidingen heeft Wolder zijn dorps karakter behouden. Eén traditie bestaat niet meer: het verbranden van de kermis op dinsdagavond. Ik heb vaak meegemaakt dat jongeren brandbaar materiaal verzamelden om het op de Tongerseweg tegen middernacht in brand te steken. Altijd moesten de politie en de brandweer uitrukken, want het werd wel op drie plaatsen tegelijk aangestoken. Heel gevaarlijk voor het verkeer. De dag erna was de schade aan het asfalt goed zichtbaar. Een wethouder heeft me verteld dat de herstelwerkzaamheden neerkwamen op 20.000 gulden per kermis. En dat dus twee keer per jaar. ‘Daders’ werden nooit gevonden. Zowel de vorige pastoor als de wethouder hebben nog geprobeerd om het kermis verbranden op het kerkplein te organiseren maar dat is niet gelukt. Dat was niet spannend genoeg. Ik geloof niet dat we er rouwig om moeten zijn dat die traditie ten einde is.

Rosalie

**Lieve Rosalie,
Sint-Michielsgestel, 6 maart 1993**

Wolder; dat wordt ongetwijfeld een van de langste brieven. Ine, ik en onze drie kinderen hebben drie jaar ge-

woond *op Wolder* zoals ze daar zeggen. We gingen er weg in het jaar (1969) dat jij er blijkens je brief bent komen wonen. Om kort te gaan: het was de mooiste tijd van ons leven. We woonden aan het Vossenvoetpad 5, tegenover de familie Von Pey die er nog altijd woont. Onze zoon Max, toen een jaar of 3, had een bijzondere relatie met Marjoke von Pey die even oud was en schattige blonde krulletjes had. Bij het krieken van de dag - één keer zelfs middenin de nacht - stond Marjoke met haar snuitje achter het raampje van de voordeur naar ons huis te kijken of ze Maxje niet zag. Er is verder overigens geen bestendige relatie uit gegroeid.

In de straat woonden aan de ene kant de mensen, zoals wij, die een moderner huis hadden dan de mensen aan de overkant, maar zo modern waren ze ook weer niet want lange tijd hebben we ons van een beerput moeten bedienen. Dat onze huizen mooier waren vonden die mensen aan de overkant tenminste zelf, want al was de buurtgeest zeer goed, toch was er sprake van een zekere scheiding tussen allochtonen en autochtonen. Dat verhinderde niet dat de onderlinge hulp enorm groot was. Als Ine wel eens ziek was en geen eten kon koken dan kwam Agnes von Pey tussen de middag de straat oversteken met een dienblad vol warm eten. Met de familie hebben we 25 jaar na datum nog altijd een hartelijke relatie.

Vanuit de achtertuin hadden we een vrij uitzicht over Maastricht, want de nieuwbouw was er toen nog niet. Aan de Oude Wolderweg grensden de velden met de gewassen; daar rook het altijd naar prei en uien. Aan de

overkant kon men de Campagne zien liggen en verderop het Jekerdal inkijken. Aan de Oude Wolderweg woonde ook de melkboer die nog met kar en paard de melk aan huis bracht. Eens in de week kwam er de marskramer Kemmerling met zijn kar getrokken door een ponypaardje zijn waren aanbieden. We hebben van hem tegen een schappelijk prijsje een Saksisch servies gekocht dat nog altijd in ons bezit is.

Door het Vossenvoetpad trok ook de jaarlijkse processie met, zoals je terecht opmerkt, de ene keer ‘de Greune’ en de andere keer ‘de Blauwe’ harmonie voorop. De kunstenaar Felix van de Beek, die nog altijd aan de Tongerseweg woont, versierde dan de straat waarop een kleurrijk zaagseltapijt werd ‘uitgerold’. Eens maakte hij met kleurkrijt het ‘Lam Gods’ maar in plaats van vier gaf hij het vijf poten zodat het het schaap met de vijf poten werd, destijds een populair tv-programma. Niemand die het in de gaten had.

Aan het einde van het ‘Vossepad’ zoals de Woldernaren zeiden werd het rustaltaar voor ‘Ons Heer’ opgericht. Dat altaar werd door het jaar heen opgeslagen in een boerderij die achter ons huis aan de Tongerseweg grensde. Daar woonde eerst een ordentelijke familie. De man werkte als uitvoerder in de bouw. Ze hadden een dochtertje dat Daniëlle heette en dat een kleine dondersteen was en deswege door haar moeder werd aangeduid met *nondesjuuse toej*. Na de familie werd de boerderij het onderkomen voor hippie-achtige types. Die hadden het rustaltaar kennelijk als bar gebruikt en het in kakelbonte

kleuren beschilderd, dus toen het andermaal voor de processie moest worden opgesteld stond daar een schreeuwend geheel wat overigens de devotie en zeker ook de pret niet kon drukken.

Met 'de Greune' heb ik eens een keer een flinke aanvaring gehad. Ze waren op concours geweest en hadden daar in de hoogste afdeling het hoogste aantal punten gehaald. Die avond verschenen er op het wegdek van de Tongerseweg wonderlijke (gekalkte) rekensommetjes, waarschijnlijk daar aangebracht door adepten van 'de Blauwe'. Het rekensommetje suggereerde dat 'de Greune' zich hadden bediend van gastmuzikanten. Ik berichtte daarover in *De Nieuwe Limburger*. De dag erop meldde zich daar iemand aan het loket: het was een bestuurslid van 'de Greune' die me uit woede ongeveer door het loket heentrok. Naar aanleiding van de publikatie zegde zowat de helft van de Woldernaren behorende tot het kamp van 'de Greune' hun abonnement op en schakelde over op het *Limburgs Dagblad*. Thuis werd ik door anonimi opgebeld met dreigementen. Ine ging 's nachts, als ik dienst had op de krant, gewapend met de paraplu naar bed. En ik lette bij het naderen van de oprit van ons huis (per bromfiets, merk Kapitän Mobilette) extra op de struiken om te kijken of zich daarachter iemand met kwade bedoelingen ophield.

Op de krant waren de rapen behoorlijk gaar. De weglopers moesten weer terug gewonnen worden. Laf als ik toen - en nu nog - was heb ik een verzoenend en een Wolder verheffend artikel geschreven waarbij ik mijnheer pastoor Hennekens uitvoerig aan het woord liet. Die trad naast zieleherder ook op als burgemeester van Wolder.

Hij was trouwens familie van de Els Bitter uit Beek. Deze pastoor was er alles aan gelegen om de populatie op de twee lagere scholen - een voor meisjes, een voor jongens - op peil te houden. Daarvoor liep hij het stadhuis plat voor nieuwe woningen. Toen hij ons huis kwam inzegenen, wat in die dagen nog gebruikelijk was, besprenkelde hij de echtelijke sponde rijkelijk met wijwater en ziet: negen maanden later was ons derde kind er.

We gingen toen nog wel naar de kerk, zij het dat het heilig vuur al danig begon te doven. Je ging door de holle weg die Winterslag heette en waarvan een deel in stand is gehouden. Langs die holle weg woonden in die dagen nog een paar ongetrouwde zussen met een ongetrouwde broer. Een van de vrouwen was altijd bezig met iets uit te kloppen als we langs kwamen. Zo ontstonden er gesprekken. Ze waren niet weinig nieuwsgierig. Om dat te bevredigen nodigden we ze bij ons thuis uit en vertelden ze precies hoeveel huur we betaalden en wat de aankleding van ons huis had gekost. Vooral verbazing wekte het bij de autochtonen als je klusjes rond en aan je huis door vaklui liet doen; dat behoorde je zelf te doen, zo niet dan was je maar een huisvader van niks. We schakelden bij voorkeur mensen uit Wolder in.

Nog goed kan ik me de huwelijken en communiefeesten herinneren die in onze straat plaats vonden. Dan ging je van huis naar huis en pas tegen de avond keerde je in licht benevelde toestand weer huiswaarts. Na het huwelijk van een dochter van onze overbuur Willems kwamen op een middag er na - zoals kennelijk te doen gebruikelijk - de vrouwen van de straat bij elkaar om over

de feestelijkheden na te praten; dat was een aangelegenheid waarbij mannen taboe waren. Met een andere overbuurman heb ik me toen als vrouw verkleed en aldus zijn we het dameskransje binnengedrongen waar we ons buitenissig te goed deden aan alcoholische dranken.

Toen Ine in gezegende staat was van onze jongste dochter en op medisch advies in een ziekenhuis diende te bevallen, hebben we een paar keer een merkwaardige kaarsenbranderij meegemaakt. Het was gebruikelijk dat als een vrouw was uitgeteld de bewoners in de straat achter de ramen kaarsen opstaken. Als de kaars op was, was het kindje geboren. Een paar keer hebben we - ongewild - de straatbewoners in verlegenheid gebracht als we even het huis uitgingen om een frietje te halen of iets dergelijks. Dan gingen de kaarsen aan omdat men dacht dat het zover was, maar als we terugkwamen werden ze schielijk weer uitgeblazen.

Wolder, jij parel aan de kroon van Maastricht; jij hebt ons de mooiste tijd bezorgd van ons leven en bij jullie, Woldernaren, hebben we ons bijzonder op ons gemak gevoeld. Als je je maar niet te hooghartig gedroeg dan waren jullie bereid jullie gastvrije harten te openen en dan sloot je met jullie vriendschappen voor het leven. Toen we in 1969 het dorp verlieten, hebben we in elk huis van de straat koffie met vlaai gekregen. Toen de verhuiswagen de Tongerseweg opdraaide, stonden de straatbewoners ons nog lang na te wuiven. Er is toen menig traantje weggepinkt.

Groet Max

Tongerseweg/Kerkhof

**Lieve Max,
Maastricht, 31 oktober 1993**

De bomen op de Tongerseweg zijn nu helemaal kaal. Het is tijd om de doden weer te herdenken. Op het kerkhof zijn de grafstenen met borstel en zeep van de groene aanslag ontdaan. Nieuwe bloemen worden geplant, vooral winterviolen, en de verlepte verwijderd. Vrachtwagens vol dorre bladeren zijn door mensen van de plantsoendienst van de graven en paden geveegd en afgevoerd. Al dagen van tevoren staan bij de ingang aan de Javastraat bloemenstalletjes met chrysanten in alle maten, speciaal gekweekt voor het katholieke zuiden, waar ze grif worden gekocht. De kleine bloemen voor de smalle beurs en de grote gele of donkerrode voor wie meer te verteren heeft. Ook de dood is onderhevig aan de wetten van de welvaart. Tot vorig jaar was ook bij de ingang aan de Tongerseweg zo'n verkooppunt maar om reden van verkeersveiligheid is dat nu vervallen. Vooral op Allerheiligen-zondag was het een complete chaos van auto's, bussen en bezoekers. Dit jaar was ik voor het eerst op het kerkhof in Maastricht, om het graf van mijn broer, die in februari overleed, te bezoeken. De hoofdlaan is nu prachtig. De kruinen van de grote beuken vormen een goudgeel vorstelijk gewelf. De dennen en tuja's bepalen mee de sfeer van rust die er heerst, hoewel je het verkeer voorbij hoort rijden. De oude monumenten, sommige wat scheef, maar bijna allemaal gepatineerd door de tijd, la-

ten ook iets zien van de deftigheid die Maastricht als een hoed met veren altijd heeft gedragen. Eigenlijk zou na dit leven dat verschil in arm en rijk niet meer moeten bestaan maar eenvormigheid zou ook een verarming van de dodenritus betekenen. Ik bezocht ooit een kerkhof in Ecuador waar de rijken echte kapelletjes op hun graven lieten bouwen. Het was in de tijd dat mijn socialistische gevoelens begonnen te ontwaken en ik had daar dus grote moeite mee. Maar nu denk ik dat de rijken inderdaad hun geld maar in fraaie beelden moeten steken. Iedereen kan er van meegenieten. Dit kerkhof verzoent mij een beetje met de dood, zo mooi is het hier. Ik heb er nog het graf ontdekt van een ver familielid dat enkele maanden na mijn geboorte op veertigjarige leeftijd overleed. Hij ligt onder een verweerde zware steen. Daarnaast een graf zonder enige aanduiding. Ligt hier een zwerver? De laatste loot aan een stam? Een verschoppeling?

Het kindergedeelte ziet er wat treurig uit. Sommige grafjes zijn goed verzorgd en met bloemen beplant, andere zijn versierd met huisvlijtproduken in vergane staat. Naambordjes schots en scheef. Zo ook op het ommuurde joodse gedeelte. Veel verzakte stenen en perken vol onkruid. Ik lees de namen en sterfdata en bedenk dat zij ontkomen zijn aan de holocaust en nu werkelijk in vrede rusten. Mijn broer heeft op dit gedeelte als steenhouwer nog een aantal monumenten gerestaureerd.

Jammer dat het graf van Pierre Kemp hier niet is want dat had ik graag bezocht. Zo onder die hoge bomen, dat leek me wel wat voor hem. Mathias Kemp en zijn vrouw liggen hier wel begraven.

Bij het grijswitte graf van Marie Koenen staat een bankje waar je kunt neerknielen voor een gebed. Schuin er tegenover een zuil. Heel ongewoon in deze omgeving. Aan de vele bekende namen die ik er zie merk ik dat ik al lang in Maastricht woon. Maar de echte Woldernaren laten zich niet aan de Tongerseweg begraven, geloof ik. Die blijven toch liever dicht bij de kerk in het dorp.

Ik sta er versteld van hoeveel mensen nog naar het kerkhof gaan. Duizenden, denk ik, die er bloemen brengen of anderszins het graf van een familielid versieren, en dat alles ondanks de ontkerkelijking. Rond Allerheiligen is ieder kerkhof in deze streken een bloemenpark. Kom je een week later, dan zijn de meeste potten met chrysanten en bloemstukken al door nachtvorst beschadigd of door een najaarsstorm een eindje verderop geschoven. De weelderige kleur heeft hier een kort leven.

Het graf van mijn broer trekt nogal wat belangstelling. Mensen blijven er staan, lezen zijn naam en kijken naar het manshoge monument. In het jaar voor zijn dood heeft hij het eigenhandig gekapt. Hij is daardoor voor mij nog zo aanwezig. Die inslag van de beitel ken ik als zijn handschrift. Ik weet niet hoelang hij er aan gewerkt heeft. Iedere klop van de hamer moet hem dicht bij de dood hebben gebracht en dat wist hij. Ik realiseer mij dat iedere keer als ik zijn graf bezoek.

Ofschoon ik al vijfentwintig jaar bijna dagelijks voorbij het kerkhof rijd of fiets, was ik er voor de dood van mijn broer maar hooguit drie keer geweest. Nu kom ik er wekelijks en altijd zijn er wel mensen met bloemen of gewoon wandelaars, meestal ouderen. 'n Man alleen of een vrouw met tasje die zo'n beetje slentert, je kunt van bijna

iedereen die er loopt het verhaal van dood en verlies aflezen. Als je al die geboorte- en sterfdata ziet van bijna twee eeuwen onder die misschien wel net zo oude bomen dan ga je het gestresste leven van alledag met andere ogen bekijken. Of heb jij die ervaring daar nooit gehad? Liggen jouw ouders in Oostermaas begraven? Weet je dat ik daar nog nooit ben geweest.

Eens te meer heb ik gezien hoe de doden hier gekoesterd worden. Van de dichter Frans Budé hoorde ik dat hij en zijn vrouw de zorg hebben over zes grafstenen die ze jaarlijks onderhouden. Maar misschien is dat iets van de katholieke zuiderling en is de Hollander daar te nuchter voor.

Ik hoop niet dat deze brief je op nare gedachten brengt maar onze toekomst ligt uiteindelijk toch, hetzij in een urn, of in een graf. Maar voor het zover is hoop ik nog een aantal boeken te schrijven.

Rosalie

**Lieve Rosalie,
Sint-Michielsgestel, 24 november 1993**

Je hebt mooi en ontroerend geschreven over het kerkhof aan de Tongerseweg. Daar staat inderdaad de tijd stil en beseft men dat men vroeg of laat tot stof zal wederkeren. Er liggen ook nogal wat van mijn kennissen en vrienden begraven, maar geen familieleden. Mijn vader en moeder liggen op Oostermaas dat qua aankleding niet kan tippen aan de Tongerseweg. Ik vind het op Oostermaas kil en kaal en ik zou mijn ouders ook liever in de majestei-

telijkheid van de Tongerseweg ter aarde hebben besteld, maar zo gaat dat nu eenmaal: de *boeren* aan de overkant van de Maas in Wyck behoren aldaar begraven te worden: onderscheid moet er zijn.

Ine en ik hebben iets met kerkhoven. Op twee van onze vier woonadressen waren we er dichtbij: in Wolder bij dat van de Tongerseweg en nu in Sint-Michielsgestel vlakbij de openbare begraafplaats waar het op Allerheiligen en Allerzielen ook weer een gesleep was met chrysanten. Aan die bloemen heb ik een grondige hekel omdat ik ze zo ‘overfokt’ vind en ze me altijd aan de dood doen denken en wie denkt er nu graag aan de dood al zal hij eens onherroepelijk toeslaan? Weet je dat ik stiekem altijd bid voor een zachte dood? Sinte Barbara, die ook van de mijnwerkers is, is daarvoor de intermediair naar de hemel.

Ik veroorloof me even een uitstapje naar het Brabantse plaatsje Gemonde - want ook hier is het leven goed - dicht in de buurt van Sint-Michielsgestel. Daar is een allerlieftlijkst en intiem door populieren omgeven kerkhofje waar we graag mogen toeven. Daar ontmoetten we laatst een wenende vrouw die met een stoffer het graf van haar man aan het schoonmaken was. We raakten aan de praat en we gingen zo op in het gesprek dat Ine plotseling met haar voet verdween in een gat vlak naast het graf.

Ine en ik hebben op Allerheiligen altijd voor de Vincentius gecollecteerd aan de ingangen van het kerkhof voor de armen. Een vaste bezoeker van de begraafplaats tijdens Allerheiligen was de toenmalige burgemeester van Maastricht, mr. W. baron Michiels van Kessenich. Als hij

ons zag staan deed hij net of hij zijn portemonnee uit zijn achterzak haalde maar daar was hij dan zo lang mee bezig dat hij ons al voorbij was voordat hem het kunststukje was gelukt en dat moesten we - tot ons niet gering vermaak - herhaaldelijk vaststellen. (Voor het lidmaatschap van Vincentius heb ik me overigens nooit geschaamd hoewel die activiteiten in de ogen van het volk iets weg hadden van bedeling en betutteling. Maar ik kan tot mijn eer zeggen dat ik nooit met voedselbonnen heb gewerkt, maar de mensen hielp bij het opknappen van hun woning of hun verhuizing als ze wegens huurachterstand weer eens op straat waren gesmeten).

Onlangs nog begroeven we op de *Tongerseweg* een goede, oudere vriendin en een van haar zonen speelde aan de open groeve op zijn trekharmonica het lied '*Vaarwel, vaarwel Limburg Landj*' van Jo Erens, terwijl hij er bij zong: '*Heur ze same leidjes zinge bie de meister in de klas, in de sjeeltied bökske springe, vieftien stjein in eine pas*'. Daar sprongen ons de tranen van in de ogen. Oltedissen ligt er toch ook begraven? In zijn opera *De kaptein vaan Köpenick* komt, als ik me niet vergis, het liedje voor van de stedelijke klerken die '*zweite vaan het werke*' en die in de registers neerschreven wat men per kop betaalde aan belasting maar ook '*wee de Tongersepoort oetgeit*' dat wil zeggen op de *Tongerseweg* werd begraven.

In een Luxemburgs dorpje zijn we eens op zoek geweest naar het graf van een vrouw. Het was een van de twee vrouwen die zich mysterieus ophielden in het plaatselijke hotel en van wie er een altijd stiekem medicijnen stond te slikken in een duistere gelagkamer. Dat hotel maar vooral de eigenaar werkte stevig op onze fantasie.

De hotelbaas deed ons een beetje aan Blauwbaard denken dus dachten we, toen we er bij een volgend bezoek de medicijnenslikkende vrouw misten, dat hij ze misschien wel had vergiftigd. Vandaar ons - overigens tevergeefs - bezoek aan dat kerkhof.

De afgelopen weken is ook aan mij de dood niet voorbijgegaan. Twee goede collega's stierven in twee weken tijd. Ze werden beiden gecremeerd. Wat een gruwelijk afscheid met één kopje koffie en een plakje cake achteraf. Geef mij dan maar de zuidelijke begrafenissen met een koffietafel en een stevige borrel na afloop. Zo geef je de bezoekers in ieder geval wel de kans om te rouwen. Al ben ik dan niet kerks, ik wil een plechtige uitvaartdienst in de kerk. Dat moet te regelen zijn voor een paar rooie ruggen. Een verrader hoeft ik me er niet door te voelen met al die pastoors van tegenwoordig die van twee walletjes eten: een vrouw bekennen en toch zo gaarne op zondag het h. misoffer opdragen.

Dat de joodse graven op het kerkhof aan de Tongerseweg zo onderkomen zijn zal wel een kwestie zijn van geldgebrek of zo want eigenlijk vatten joden het onderhoud ervan op als een verplichting aan de overledenen. Versiering met bloemen en kransen kennen ze niet. Wel leggen ze vaak bij een bezoek aan het graf een of meer steentjes neer. De joodse begrafenisrite kenmerkt zich door eenvoud. Iedereen wordt begraven in een kist van zes ongeschaafde planken. Omdat hun graven niet geruimd mogen worden kun je op die kerkhoven soms stenen van wel twee honderd jaar zien.

Wees gegroet van Max.

Louwberg

Lieve Max,
Maastricht, 23 november 1993

Ik ben maar eens met de honden naar de top van de Louwberg gelopen om deze beroemde en belangrijke stad op afstand te bezichtigen. Sinds twee jaar is Maastricht de voordeur van Europa, de broche op de Europese mantel. Vandaag is Simon Peres in de stad en de Argentijnse president Menem en zij zullen er niet alleen zijn. Hilversum houdt mij daarvan op de hoogte. In het MECC wordt de 'Global Panelconferentie' gehouden waar politici en 'Captains of Industry' met elkaar discussiëren over zaken van wereldbelang.

Het is een bevroren zonnige dag. Het pad van de Louwberg is glibberig en glad. De boeren zijn overvallen door de veel te vroege sneeuw en vorst van de laatste week. De winter is ongenadig snel gekomen dit jaar. Halverwege de helling wordt met man en macht gewerkt om de bloemkolen uit hun schutbladeren te kappen. De glazige gele kleur doet mij het ergste vrezen. Twee grote tractoren trekken diepe sporen in de aarde want de zon heeft de bovenlaag ontdooid. Blauwe plastic kratten staan gestapeld in het veld en detoneren danig met het uitzicht. Een grijze personenauto staat er plompverloren tussen. Naast het grote perceel bloemkolen staan tien rijen savooiekool. Van dichtbij is dat een prachtig gevormde groente. Heel donkergroene bladen als een grote rozet om een bijna volmaakte bol, die in het midden

lichtgroen afsteekt. Nerven als ragfijne gele draden aan de buitenkant. De spruitjes, hogerop, moeten nog groeien. Ze zitten verborgen onder de afhangende bladen en laten zich zo van de zielige kant zien, een perceel vol. Het lijken wel vrouwtjes met te veel kleren aan. De appelbomen die twee jaar geleden werden geplant hebben ontzettend veel opgebracht. Jammer genoeg worden ze om de haverklap bespoten met chemicaliën zodat de kleurige vruchten mooier lijken dan ze eigenlijk zijn. Dat kun je met recht boerenbedrog noemen. Nu zijn de bomen helemaal kaal. Op de grond liggen honderden kilo's Jonathans en Golden Delicious die menig gezin graag zou hebben geraapt. Ze zijn allemaal bevroren en ze zullen gaande de wintermaanden ter plekke verrotten. De zon staat laag. De stad ligt er tamelijk gewoontjes bij, je zou kunnen zeggen dat Maastricht ondanks alles eenvoudig is gebleven. Over België hangt een beetje nevel, vooral boven het Albertkanaal. De zon heeft in het witte landschap kleine barsten gemaakt waar de kleur van de aarde doorheen komt. De kerk van Vroenhoven en de watertoren van Veldwezelt zijn goed zichtbaar. Links in het dal staan vier huizen met bomen en rode daken, als een nederzetting, om het uitzicht idyllisch te maken. Jammer dat er zo'n lelijke moderne boerenschuur bij staat. Maar het is net over de grens, dus de schoonheidscommissie van de stad is hier niet aan te pas gekomen. Het is een rustig, wat weemoedig Vlaams landschap, nauwelijks glooiend. Enkele jaren geleden is er een groot houten kruis op het plateau van de Louwberg gezet, dat nu kaal daar de aandacht trekt. Indrukwekkender is de eikeboom die er bovenuit steekt. Het zou mooier zijn als er zo'n

verweerd of verroest kruis had gestaan zoals je ze nog bij honderden in het Limburgse land kunt vinden maar het vorige werd helaas gestolen voordat de tijd er zich in vast had kunnen bijten. Het vierkante gebouw van Rijkswaterstaat is door struiken en bomen gelukkig aan het zicht onttrokken. Daarnaast ligt het voormalige gebouw van de jezuïeten dat al jaren door particulieren wordt bewoond. De hoge bomen aan weerszijden van de lange laan zijn al van ver zichtbaar. Van daaruit kijk je uit over het prachtige Jekerdal. Ik denk dat Henric van Veldeke ongeveer op die plek heeft gezeten toen hij in zijn ‘Sint Servaes Legende’ (1170) over Maastricht schreef:

*In eynen dall scoen ende liecht
Effen ende wael ghedaen,
Daer twee water tsamen gaen,
Eyn groot ende cleyne,
Claer, schoen ende reyne;
Dats die Jeker ende die Mase.*

Vanaf de Louwberg is het begin van de stad goed te zien. De lintbebouwing, die feitelijk in België begint, is als een lijn die steeds breder wordt. Eerst zie je de huizen aan de Tongerseweg, dan die van Wolder en Daalhof. Toen ik hier kwam wonen keek ik vanaf dit punt alleen maar over weilanden en velden. Nu begint de nieuwe wijk van Wolder al direct in het dal. Werkelijk als een nooit te vergeven doodzonde steken de drie grote flats van Daalhof boven alles uit. Het zijn hinderlijke elementen in dit uitzicht en dat is ook wel te zeggen van de hoge witte verbindingstoren van de PTT. De rest van de stad ver-

bergt zich achter de bomen die rond het huis staan, dat Louwberg heet. De grens, die hier kriskras door het landschap loopt is aan de palen te volgen. Wolderse boeren hebben hun land nog steeds aan de overkant, dat wil zeggen in België. Nu maakt dat niet meer uit. Mijn honden komen nu bijna dagelijks in het buitenland. Op zo'n wandeling kan het gebeuren dat we wel vier keer de grens passeren. En nog steeds meen ik te ruiken waar België begint.

Rosalie

**Lieve Rosalie,
Sint-Michielsgestel, 30 november 1993**

Op de Louwberg woonde vroeger een boer die Willems heette. Na een nachtdienst bij *De Limburger*, zag ik toen ik op mijn brommertje naar ons huis in Wolder reed vanaf de Louwberg een rode gloed. Daar leek de zaak wel in brand te staan. Journalist in hart en nieren die ik ben, reed ik er dus snel heen. Op het weggetje langs een boomgaard riep ik naar een figuur, die zich aftekende tegen de vlammen, wat er aan de hand was. En toen kwam van verre een stem die riep: '*Es dat Max Pomme neet is*'. Wat bleek? De zoon van de legendarische Fons van Hees uit Wyck - een vriend van mijn ouders - liep op het bedrijf van Willems stage in de boomgaard. Zijn vader was een flamboyant heer, die meesterlijk piano en dwarsfluit speelde, dirigent was van het kerkkoor van Sint Martinus in Wyck, muzikant was bij de Avanti Kapel en zeer belesen was. In *De Limburger* verzorgde hij

lange tijd een rubriek die heette *Monumen(ten)taal*. Daarin beschreef hij de eeuwenoude gevelstenen van Maastricht. Hetzelfde deed hij met alle grenspalen in Zuid-Limburg. Ook liep hij eens de loop van de Maas na van de oorsprong op het plateau van Langres (in het plaatsje Pouilly-en-Bassigny) tot aan de monding bij Rotterdam.

Zijn drie zonen en zijn dochter Godelieve - je kent haar - waren al even kleurrijk; net als hun vader en hun moeder - beiden helaas overleden - waren ook zij levenskunstenaars en ook zeer muzikaal. De betreffende zoon Paulus stookte in verband met de nachtvorst vuren in de boomgaard van Willems om zo het fruit voor bevriezing te behoeden.

De naam Van Hees en die van de Louwberg en meer die van de Campagne in haar totaliteit zijn voor ons onverbreekelijk met elkaar verbonden. Ook wij liepen toen onze kinderen nog klein waren en we nog in *Wolder* woonden in deze dreven. Dan gingen we wel naar *Château Neercanne*, waar je als je er ijsjes bestelde, persoonlijk door de maître de cuisine werd bediend. Die kwam dan met de heerlijkheden op een dienblad van verre over het terras aangelopen. Die van Van Hees waren verwoede wandelaars, die we op een hete zondag tegenkwamen in de buurt van de Louwberg. Pa en Ma liepen ver voorop en de drie jongens sukkelden er achter aan. Ik zal niet licht vergeten hoe een van de drie - wijzend met zijn vinger in de verte waar hij zijn pa vermoedde - zei: *'Doa löp dee noondesjuuse witte'*, want zijn vader stond - hoewel zo kaal als een biljartbal - toch bekend als *de Witte Vaan Hees*.

De *Witte* was een rasechte Maastrichtenaar, die zelfs de familienamen in het Maastrichts vertaalde. Zo was er in die dagen bij de ENCI een Hollander als directeur, een zekere Haasnoot die dus bij Van Hees aldra *Haosneut* heette. Het begint langzamerhand meer over de familie Van Hees te gaan dan over de Louwberg, maar het zijn dan ook legendarische mensen die ik in onze correspondentie beslist niet wil overslaan. We hebben er een aantal onvergetelijke carnavals mee gevierd en vroeger, toen we nog kinderen waren, uitstapjes mee gemaakt.

Aan het huis de Campagne, heb ik ook heel oude herinneringen. Ik was lid van wat toen werd genoemd *de Jongeherencongregatie* (en een jongeheer hadden de meesten van ons), die werd bestierd door de paters jezuiteten. De Campagne was vroeger van de jezuiteten en eens in het jaar hielden ze er zogenoemde bezinningsdagen voor de leden van de *Jongeherencongregatie*. De bezinning is me niet meer bijgebleven, wel de heerlijke eindeloos aangelengde koffie en de boterhammen met peperkoek. Pater Mulders en later pater Douven waren de bezielde geestelijke leiders van de congregatie. Ik hoor Douven nog met een zalvende 'r' zeggen dat 'de congregatie een intregerend deel van het schoolleven moet vormen'. Sommige uitspraken blijven je om onduidelijke redenen tot in lengte van jaren bij. Zo was ik eens, toen mijn haren al op zeer jeugdige leeftijd begonnen uit te vallen, op bedevaart getogen naar het genadeoord Banneux teneinde me te voorzien van enige flessen gewijd water (*Silvikrin* was nogal duur en hielp ook geen donder) om die over de benarde hoofdhuid te kunnen sprenkelen. Vanuit Maastricht werden de bedevaarten georganiseerd door een

heer op het Sterreplein, de heer Olivers, die wij ook wel ‘pa Banneux’ noemden. De keer dat ik in Banneux was, sprak hij plechtig: ‘Mensen, gaat opzij dan kunt ge allen de priester zien.’ Dat is een zin die ik nu te pas en te onpas nog altijd bezig en dat veertig jaar na datum.

Wijn werd er in die dagen nog niet op de Louwberg verbouwd: nu wel namelijk op de Apostelhoeve. En ik moet zeggen die is erg lekker, maar ook nogal duur.

In de brief over Wolder heb ik je al geschreven dat wij destijds vanuit de achtertuin van ons huis aan het Vossenvoetpad tot in het Jekerdal konden kijken. Later is de bebouwing opgerukt tot aan de tuin, maar toen waren we er al weg. Je rook er altijd de prei en de uien en in de winter de geur van boerenkool. Je weet toch dat die het lekkerste is als er een nachtvorstje overheen is gegaan.

Groeten

Max

Grote Staat, Kleine Staat en Wolfstraat

**Lieve Max,
Maastricht, 4 december 1993**

Loop ik niets vermoedend door de Grote Staat, zie ik dat Maison Groutars per 1 januari gaat sluiten. Opheffingsuitverkoop staat er op de ramen. Ik schrik ervan. Die merkwaardige grijze gevel met donkerrode gietijzeren pilaartjes ervoor is zo'n vertrouwd beeld dat ik er in geen jaren naar gekeken heb bij wijze van spreken. Nu weet ik dat ik mij er altijd bewust van ben geweest dat deze zaak zo'n vast punt is op mijn wandelingen door de Staat. Het is de zoveelste familiezaak die verdwijnt. Wat zal er voor in de plaats komen? Weer een kledingzaak op Amerikaanse leest geschoeid? Ik word er weemoedig van. Maison Groutars was voor de deftigheid. Al sinds 173 jaar. Ik heb er nooit iets gekocht maar wat zou dat? Gelukkig dat Bury er nog tegenover ligt met die eikehouten voorgevel. Volgens de eigenaar - nog steeds een Bury - hebben zijn ouders in 1913 de zaak opgericht. Eerst zaten ze in het pand op de hoek van de Vijfharingenstraat-Grote Staat, waar de schoenenzaak Mondiale gevestigd is. (Inmiddels opgeheven.) De zaak waar Bury nu verkoopt, was aanvankelijk zo groot, dat de helft aan de Bata werd verkocht. Aan de buitenkant is nog goed te zien dat het vroeger één pand is geweest.

Op de hoek Spilstraat-Grote Staat, ongeveer naast Bury, was tot voor enkele jaren nog Schoonbroodt waar je prachtig porselein en aardewerk kon kopen. Nu is daar de zoveelste jeansboetiek. De ene na de andere particuliere zaak verdwijnt om overgenomen te worden door een concern van wereldnaam zodat het Maastrichtse gezicht in de binnenstad langzaam gaat verdwijnen. Maar ik vrees dat het grote geld de principes opsloopt. Ik heb gehoord dat Maastricht het duurste winkelcentrum van Europa is geworden. De winkeliers die ik naar huurprijzen vraag, zeggen allemaal daar niets van te weten. Vroom en Dreesmann, C & A, en de Hema zitten al decennia in Maastricht en die zullen ook wel blijven. Zo ook Pieters-Dortu voor herenkleding. Maison Louis, de buurman van Maison Groutars, bestaat in maart 1994 al 115 jaar. Die moeten we dus in ere houden. Vroeger adverteerden ze altijd met dezelfde annonce waar een mannetje in getekend stond, ik herinner me dat nog wel. Marie Notten, mijn vriendin van de Van Hasselkade, werkte er als jong meisje met de kleermakers die daar het vakwerk leverden. Zij vertelde me dat er op een dag een mevrouw van buiten de stad kwam. Toen ze de baas van de zaak zag, riep ze verheugd: *'Oh, noe zeen iech 't, geer zeet sjus Maison Louis oet de gezèt'* (krant).

Als je vanaf het Vrijthof de Grote Staat inloopt heb je meteen aan de rechterkant, naast Snacksons (wat een ramp), de kunsthandel van Dejong-Bergers. Nog net geen honderd jaar, maar wegens gebrek aan opvolging heeft die ook de langste tijd gehad. (Inmiddels in andere handen overgegaan.) De overbuurman, goud, zilver en

horloges Heygele, zit geklemd tussen de kledingzaken Amice en Hout-Brox. In welke stad is nou niet Dixons (foto's) of het Kruitvat, Hoyng, De Slegte? Zij, Hij, Bata of Van Haren? Heel lelijk zijn de gevels in de Staat, boven de etalages. Alsof je door een afbraakbuurtje loopt. Het gemeentebestuur stimuleert nu om die ruimtes weer geschikt te maken voor bewoning maar of dat zal lukken is de vraag.

Tot in de jaren zestig was er tegenover de schoenenzaak van Durlinger een café waar mij de naam maar niet van te binnen wil schieten. Ik ging er vaak zitten om te schrijven. Het interieur was overwegend bruin met van die Perzische tapijtjes uit Antwerpen op de tafeltjes. Er waren meestal twee obers, een daarvan staat me nog wel voor de geest: een kleinere man met donker achterover gekamd haar. Weet jij nog de naam van dat café?

Terwijl veel mensen nu Sinterklaasinkopen doen op 4 december, wandel ik verder door het centrum. Naar de Kleine Staat, waar op de hoek van de Munt sinds tachtig jaar de piepkleine zaak van opticien Schmeck zit met een prachtig houten geveltje en glas-in-loodraampjes. Vroeger deed hij ook in fotografie maar hij is op die markt weggeconcurrerd door de Hema die enkele panden verderop ligt. De eigenaar van Schmeck zegt nog net het hoofd boven water te kunnen houden. De mensen lopen wel graag wandelend hier voorbij maar hij wijt de teruggang van klandizie aan het veranderd koopgedrag. Is het Dinghuis nu het einde van de Grote Staat of het begin van de Kleine Staat? Ik heb er geen idee van waar dat pand toe heeft gediend. De mergelornamenten in de gevel zijn en-

kele jaren geleden nog door mijn overleden broer Marcel gemaakt. Vroeger had je onder de grote trappen de Poesjenellenkelder van Pieke Dassen. Tegenwoordig is er de VVV gevestigd. Mooi gerestaureerd en dagelijks druk bezocht door toeristen. De oudste zaken in de Kleine Staat zijn Foto Daniëls en Boekhandel Veldeke, als vaste punten met het verleden, maar ook, bijna onopvallend de winkel met het uithangbord Haut, juweliers sinds 1830. Mijn moeder kocht er ooit een gouden horloge. Ik kan me nog nauwelijks herinneren dat er tot in de jaren vijftig de dancing Carlton tegenover lag. Er hing een mysterieuze sfeer omheen, maar misschien was dat wel het stadse onbekende voor mij. Niet ver daarvandaan, in de Wolfstraat, was een echte nachtclub. Op de ramen hingen foto's van danseressen in wufte kleding waar ik als katholiek meisje niet naar mocht kijken. Van 1961 tot 1964 woonde ik in de Wolfstraat op nummer 32 waar nu café *De Bóbbel* is. Zowat dagelijks passeerde ik deze 'poel des verderfs'. Later was er nog enkele jaren een brave lunchroom met rode stoeltjes die plotseling verdween. Ik heb er eens een gesprek gevoerd met de dichter Leo Herberghs om hem over te halen voor zijn vijftigste verjaardag op te treden. Hij werkte toen nog bij *De Limburger*. Maar Leo Herberghs is een man van de natuur en het lange wandelen. Hij zat derhalve wat onwennig in dat interieur. Ik ook trouwens. Hoewel dus de Wolfstraat de nodige wisseling van zaken ondergaat, is de sfeer er toch meer Maastrichts en intiem gebleven. Dominant in de straat is natuurlijk het grote pand waar vroeger *De Limburger* zat. Nu klapperen er de plastic vellen voor de ramen om de bouwvakkers tegen de tocht te beschermen.

Er gaan geruchten dat C & A er tijdelijk in zal trekken. (Noot: is in 1994 inderdaad een feit geworden). Markant is de bloemenzaak van Frissen-Pieters die sinds 1847 op die plaats staat en die zich hofleverancier mag noemen. In mijn Wolfstraat-periode liet ik hun hond Silvie vaak uit en hielp ik in tijden van grote drukte mee in de bloembinderij. Die Silvie had de eigenaardige gewoonte om de anjers op te eten. Lastig in zo'n zaak. Hij bietste ze ook wel uit de etalage. Nu is de achterkleinzoon van Frissen de eigenaar. Toen liep grootvader Smeets er nog rond die indertijd trouwde met de dochter van Frissen. In de serre achter de winkel stond een ananasplant die, naar grootvader Smeets mij ooit vertelde, bijna zo oud als de zaak was. Toen ik er onlangs nog eens binnenliep was die, met het oude interieur, verdwenen. Ofschoon ik nog maar weinig koffie drink, snuif ik toch graag de geuren op die uit de koffiebranderij van Blanche Dael komen. Ze horen echt bij de Wolfstraat. Nummer 32 is er maar twee panden vandaan. In de morgen stegen de koffiégeuren naar boven en in de middag, als het Chinese restaurant (ook al verdwenen) op gang kwam, de Aziatische etensgeuren. Blanche Dael, waar je het branden van de pinda's in de etalage kunt volgen, bestaat ook al honderdzesentwintig jaar maar is aardig met de trend meegegaan. Ze importeren wel hondervijfentwintig theesoorten waar ze zelf melanges van maken. Wat dacht je van 'De droom van Maastricht'? Dat is een mengsel van vruchten en bloemen.

Weemoedig en lyrisch word ik als ik denk aan het winkeltje van Freddy Broekhuijsen tegenover *De Bóbbel*. Ge-

garandeerd de eerste boetiek, als het niet van Nederland is dan toch zeker van de provincie. Zo ongeveer ook het kleinste winkeltje. Je kon je er nauwelijks in keren. Legendarisch bijna was zijn collectie snuisterijen, sieraden, sjaals en speciale lapjes stof en wie een origineel cadeautje zocht, slaagde zeker bij hem. Eind jaren vijftig moet hij daar gekomen zijn. Nu stikt het van dat soort winkels maar toen was dat nieuw. Later betrok hij een ruimer pand op de hoek tegenover café *Au mouton blanc* aan de Kersenmarkt. (Dat ook al sinds 1767 bestaat). Juwelier Weltens verkoopt 'pas' sinds vijfenvijftig jaar in de Wolfstraat. Zijn vrouw zegt niet mee te willen doen aan de hausse om de zaak voor duur geld te verkopen. 'Wij blijven', zegt ze. Ook zij wijt de veranderingen van kleine naar grote zaken aan het koopgedrag van de klant. Weet je nog dat - ook de koekfabriek van Franssen in de Wolfstraat was? In de etalages lagen alleen maar peperkoeken in allerlei soorten en vormen. Ook daar rook de Wolfstraat heerlijk. Mooi vond ik de koek in hartvorm die mij vooral aansprak wanneer ik verliefd was. In die zin heb ik natuurlijk spannende en verdrietige herinneringen aan de Wolfstraat. Ik woonde er samen met Marie-Therèse uit Epen en Irene uit Schaesberg bij de familie Pie Bartelet. Overdag zaten Pie en Christien samen in de slijterij, vrijwel in het donker, terwijl boven hun hoofden de jongemeisjesdromen en verlangens verscheurd of gestild werden. Soms hielden we een dansavondje maar dan op sokken om hen niet te storen. Melancholie overvalt mij nu, als ik aan die twee denk omdat ze een tijdje deel hebben uitgemaakt van mijn paradijselijke jeugd. In feite was ik toen natuurlijk vaak hevig ongelukkig maar dertig jaar la-

ter... ja je weet toch ook wel hoe dat voelt. Geen wonder dat Christien Bartelet, als we verlof vroegen om een feestje te organiseren, uit de grond van haar hart kon zeggen; *'Meh zeker, geer zeet jónk, geer moot uuch ammezere'*. Zij kon het weten.

Rosalie

**Lieve Rosalie,
Sint-Michielsgestel, 22 december 1993**

Je brief over de Maastrichtse winkelstraten bij uitstek - Grote en Kleine Staat en Wolfstraat - maar vooral de daarin door jou genoemde namen van gerenommeerde etablissementen als Groutars, Bury, Dejong-Bergers, Pieters Dortu (in Maastricht ook wel genoemd Pieters deur tow), Maison Louis, Frissen-Pieters en Blanche Dael, hebben bij mij weer menige herinnering wakker gemaakt. Gevoelens van heimwee kunnen lekker als een warme rilling door je lichaam lopen. Ik ben in Maastricht ook vaak op het nostalgische pad omdat het me zo aangenaam pijn doet, want ik kan zwelgen in het verleden.

Wat het Dinghuis betreft zal ik je maar eerst uit de droom helpen: het was vroeger korte tijd domicilie van het Hoog Brabants Gerecht en van het Hoog Luiks Gerecht die er recht spraken. Je weet dat Maastricht lange tijd onder twee heren viel: de bisschop van Luik en de hertog van Brabant en beiden hadden een eigen rechtspraak. (*Ding* van dingen = rechtspreken, zie kort geding).

Dr. Edmond Jaspar schrijft in zijn *'Kint geer eur eige stad?'* dat het Dinghuis altijd *'verkiérdelik'* is genoemd *'t Aajt Stadhoes'*, want de vroede vaders hebben er nooit in geresideerd. Nu zit de VVV erin. Laatst was ik er nog op bezoek bij mijn vriend Guill. van Lijf die er directeur van is. Die heeft er op de tweede etage een machtig mooie kamer, bijna net zo mooi als het Maastricht dat hij propageert tot in de verste uithoeken van onze aardkloot. 'Soms lijkt het erop dat hij naar de smaak van veel Maastrichtenaren daarin te ver gaat, want vooral in de zomermaanden hoort men ze klagen dat ze *'eus Mestreech'* bijna niet meer terug kennen met al die vreemden in hun stad. 'Ocherm.' Van Lijf verwierf zich in de jaren vijftig vermaardheid toen hij de Maastrichtse komische opera *'l Zawwelope'* schreef die wij als scholieren van het Henric van Veldekecollege opvoerden. Hij bevatte onder anderen het lied *'Keuning de Zawweleer dee is zien dochter zeuke'*. Dat werd tijdens carnaval allerwege uit volle borst gezongen waarbij in plaats van zeuke ook wel eens wat anders werd gezongen. Ook ver buiten de stad maakte het furore. Zo sliep ik eens met mijn vrouw Ine in Den Helder, toen daar om twee uur 's nachts onder ons hotelraam een koortje het lied ten gehore bracht. Ik speelde indertijd in de opera de rol van *Servee de Sjeurendeerser*. Ik ken zelfs het hele oeuvre nog uit mijn hoofd. Maar dit even terzijde. Als ik me niet vergis heette de lunchroom van V & D vroeger *Indelandscroon*, dat was in de Grote Staat de zetel van de stadsregering. Staat is trouwens het woord voor 'stat', wat betekent de plaats waar het bestuur of de regering zetelt. Waar nu de schoenenzaak Durlinger is gevestigd stond in vroeger da-

gen de Sint Joriskapel. Eerder werd de Grote Staat dan ook Sint Jorisstraat genoemd. Het café waar je over schrijft heette *'In de prins van Oranje'*. Vroeger zat er een gevelsteen in het pand *'In den Gulde Spore'* en nog langer geleden heette het *'In den haan met de Gulden Spore'*. Daarnaast lag het smalle Sporenstraatje, vandaar waarschijnlijk die benaming.

Als ik met de fiets naar school ging in de Helmstraat, kwam ik uit het Leliestraatje en dan reed ik zo wat op tegen de gevel van een winkel die *'De stad Parijs'* heette en waar in de etalage altijd baretten en hoeden stonden. Bestaat die winkel eigenlijk nog? (Neen dus, zoals ik zat erdag 8 januari bij een bezoek aan Maastricht kon vaststellen). Je had er ook nog de cinema Royal, waar in onze ogen altijd de gewaagdere films draaiden. De bravere - en meestal ook kwalitatief hoog staande - films kwamen terecht in de 'katholieke' bioscopen Mabi en Lux. De caissières waren er ook altijd wat minder opgedirkt. De Royal had een nooduitgang in het Leliestraatje. Daar hing op vier meter hoog een bordje met 'Verboden hier te wateren.' Alsof je zo hoog kon komen.

Bij Groutars heb ik ooit eens een beige trui gekocht. Toen in de afgelopen maanden de winkel wegens opheffing uitverkoop hield, viel het me op hoeveel mensen er opeens kwamen terwijl de zaak voordien altijd leeg was, waarschijnlijk omdat de prijzen er redelijk aan de hoge kant waren. Sinds 1830 ging de zaak Groutars over van vader op zoon maar aan die traditie is dus nu een einde gekomen. Het schijnt dat de merkwaardige ronde

en halfronde gietijzeren zuiltjes, bij een verbouwing in 1880, op de bestaande woonhuispui zijn aangebracht. In de Muntstraat is ook een winkel met een dergelijke voorgevel.

Als jongens belden we de Carlton wel eens op met de vraag of '*menier Pieters*' er misschien was. Aan de hoorn van de telefoon hoorde je dan de portier wegsloffen en na lange tijd weer terugkomen met de mededeling dat er geen *menier Pieters* was. Zo herhaalden we onze vraag enige malen op een avond totdat we belden en zeiden: '*Hij met Pieters, heet eine veur miech opgebeld?*'. Een jeugdzonde.

In de Wolfstraat had je inderdaad een nachtclub, die naast het gebouw van *De Limburger* lag. In de nachtdienst op de krant gingen we via een plat dak naar de koepelramen van de nachtclub. Dan lagen we vol verwachting op onze buik te kijken of we misschien zo'n schaars geklede hoeladanseres konden zien, maar bij mijn weten hebben we dat geluk nooit mogen proeven, dus konden we ons slechts verlustigen aan de foto's in de ramen aan de voorgevel. Bij *De Limburger* hebben we 's nachts menig keer gespookt. Ook richtten we er wel eens de brandslang de Wolfstraat in en spoten er aldus alle voorbijgangers uit. De dag erop moesten we dan bij de directeur komen.

Ja, de goede Freddy Broekhuijsen. Die stond meestal aan de deur, vriendelijk lachend naar elke voorbijganger. En Blanche Dael. Dat die winkel het nog heeft kunnen bolwerken. Ine is er gek van. Die kan wel een uur staan kijken in de etalage naar al die koffie- en theeserviesjes die er worden geëtaled. In de Wolfstraat had je vroeger

ook nog een winkel die volgens mij Van Dijk heette - ik geloof dat er nu een tweedehandsboekhandel in zit - en die monsterlijke dingen verkocht van koper enzovoort. En in de Kleine Staat had je de Grand Bazar, een filiaal van de Luikse winkelketen, met een machtig mooie gevel en in de winkel een smeedijzeren trap. Daar zit nu V&D.

Ik heb de neiging wat wirwarachtig door de drie straten te lopen. Je schrijft dat je in de Wolfstraat de koekfabriek van Franssen had. Maar dat is niet zo. De koekfabriek zelf lag meen ik aan de Glacisweg. In de Wolfstraat werden slechts de produkten verkocht. Bij ons thuis wilden we niets anders dan de koek van Franssen, die zo zacht kruidig rook. De heer Franssen was een vermaarde Maastrichtenaar: iets hoogs bij de carnavalsvereniging de Tempeleers en bij de Koninklijke Harmonie. Met zijn zoon Louis (Loe) heb ik nog een tijdje in Nijmegen gestudeerd. Daar kaartten we vooral: toepen om aldus de kost te kunnen verdienen. Er was ook George Hermans bij, mijn kamergenoot die nu werkt bij de gemeente Maastricht en Jan Mans, die nu burgemeester van Enschede is. Die hebben het verder geschopt dan ik, maar ik ben tevreden.

Max

Berekuil

**Lieve Max,
Maastricht, 2 januari 1994**

Wat een vochtig begin van het nieuwe jaar met al dat hemelwater in de provincie. Het hield vandaag weer niet op. Derhalve was mijn bezoek aan de verlaten berekuil gekruid met treurigheid. Liepen er op andere dagen, en vooral op zondag, ouders met kinderen, zonen of dochters met bejaarde ouder in rolstoel, eenzame wandelaars, vandaag leek die plek van God verlaten. Altijd waren er wel mensen die bij de berekuil op een bankje zaten, juist omdat er zoveel volk was, in de zomer kwam zelfs de ijscoman voorbij, nu was er geen hond te bekennen. De bomen die er omheen staan, waren letterlijk zwart, zo doordrenkt leken ze van de regen. In de toppen zaten wat kraaien onheilspellend lawaai te maken. Alleen de lage groene den die aan het pad staat en waar in de zomer vaak kinderen in en onder spelen, zorgde voor enige verfrissende kleur. Het bereverblijf was van een grote troosteloosheid. Op een van de klimrekken was een bord gespijkerd: 'De bruine beer Jo is overgeplaatst naar het Berenbos van Ouwehandsdierenpark te Rhenen.' Waarschijnlijk een analfabeet heeft desondanks een stokbrood op het plateau gegooid. Alles is vies in, op en rond de kuil. Niemand heeft de moeite genomen na zijn vertrek de boel op te ruimen. Het zou mij niet verwonderen als zijn drollen er nog lagen te vergaan. Het bassin waar hij altijd in zwom, ligt vol rottende troep en bladeren. Het

pad er omheen is zo modderig dat ik nauwelijks dichtbij het omringende hekwerk kan komen. De boom die de beren ooit ter vermaak kregen, is kaal en beschimmeld. Heb ik er vaak voor gepleit in brieven aan de gemeente, dat enig groen hun leven zou veraangenamen, nu groeit er tussen de spijlen van het klimrek door vanzelf een vlierboompje. Zes of zeven takjes met in de top groene blaadjes. Hoe zou Jo daar zijn hart aan hebben opgehaald! Ik troost mij er mee dat hij nu een heel bos met boomstronken, takken en bladeren tot zijn beschikking heeft.

Uit de wanden van de kuil groeien varens en andere, mij onbekende, struikjes. Iel en dor. Ooit met veel goede wil en weinig inzicht geplant om 'het natuurlijke element' voor de beren te vergroten. In een brief uit 1989 troostte burgemeester Houben me hiermee toen ik weer eens zijn aandacht vroeg voor de miserabele omstandigheden van de Maastrichtse beren. Die planten steken inmiddels zo'n dertig centimeter uit de muur. Twee beren hebben door hun sterven dit paradijselijke gebeuren niet afgewacht. Voor veel Maastrichtenaren is dit desondanks een dierbare plek. Toen Jo in augustus vorig jaar in een kist uit zijn verblijf gehesen werd om naar Rhenen vervoerd te worden, was dat een dramatisch moment. Zo heb ik het, ondanks mijn protesten van vele jaren, ook gevoeld. Er waren mensen die huilden. Toch waren ook velen ervan overtuigd dat het eigenlijk niet langer kon wat daar gebeurde. Het was zo achterhaald en de aanleiding was ook zo ridicuul. Dat wethouders zeventig jaar geleden dachten dat je met de verkoop van jonge beren de gemeente-

kas kon spekken, is nu natuurlijk een aardige anekdote, maar daar hebben al die dieren weinig plezier aan beleefd.

Heel ontroerend was het moment toen Jo voor het eerst in Rhenen, na drie weken quarantaine, in het bos werd vrijgelaten. Ik was door de directie van Ouwehands Dierenpark uitgenodigd om daarbij aanwezig te zijn. Onze Maastrichtse beer was volslagen gedenatureerd. Bang als een haas om de ene poot voor de andere te zetten, schuifelde hij vooruit. Hij had zijn leven lang alleen maar op cement gelopen. Na enkele meters ging hij even zitten om uit te rusten en keek hij wat hulpeloos om zich heen. Totdat hij na een half uur 'gesjraavel' bij het water kwam. Dat was een vertrouwd element voor hem. Hij plonsde erin als een spelend kind en bleef daar wel een kwartier bezig. En de genodigden maar wachten totdat hij verder op verkenningstocht zou gaan. Het was 25 augustus 1993. Enkele maanden later heeft hij zich een hol gegraven waar hij nog steeds zijn winterslaap houdt en dat vind ik wel een geruststellend idee.

De plaats waar het oude bereverblijf heeft gestaan is nog maar moeilijk te traceren. Ik heb ook vandaag weer geprobeerd om dat beeld in mijn herinnering terug te halen. Enkele bomen die er nog zijn hebben mogelijk als achtergrond gediend. Toen ik in de jaren zestig nog in de Tongersestraat woonde, ging ik bijna dagelijks naar de beren. Ik nam roggebrood met honing voor ze mee. Max en Polla (in de volksmond Pol genaamd), die later naar Zwartberg zijn gebracht, hadden toen nog geen jongen. Ze kenden mijn stap. Als ik er aankwam, gingen zij op hun achterste zitten en zwaaiden met hun voorpoten.

Menige toerist heeft mij zo gefotografeerd. Ik had het hun niet geleerd. Op een dag vertoonde Max dat kunstje. Die drie jonge beertjes, die op 4 januari 1968 werden geboren, waren in het begin natuurlijk aandoenlijk maar daarmee is de ellende pas goed begonnen.

Onlangs las ik in de krant dat B en W aan de gemeenteraad hebben voorgesteld om weer dieren in de kuil te huisvesten. De CDA-fractie dacht meer aan een kinderspeelplek. Dat lijkt mij inderdaad beter, want welke dieren zouden in die betonnen bunker wat dierwaardig kunnen leven? Een kip kan er niet eens scharrelen. Jaren geleden liet ik foto's van de kuil zien aan de directeur van de dierentuin in Keulen. Zeehonden, dacht hij. Ik dacht meer aan goudvissen want die kosten niet zoveel in onderhoud. Gebrek aan geld en gebrek aan deskundigheid, daar hebben we die troosteloze lege kuil aan te danken.

Overmorgen wordt beer Jo 26 jaar.

Rosalie

**Lieve Rosalie,
Sint-Michielsgestel, 5 januari 1994**

Op mooie zondagen gingen we vroeger in Maastricht onder surveillance van vader en moeder wandelen naar de berekuil in het Aldenhofpark; wij kinderen voorop, onze ouders er toezicht-houdend achteraan. Daar zaten Maxwelk een coïncidentie-en Polla. Die sleepten er lui met hun voeten over de grond en de eindeloze verveling was

altijd van hun gezichten af te lezen. Je brief riep bij mij herinneringen op aan de afgelopen zomer toen ik voor de krant weer eens bij de berekuil ging kijken. Max en Polla zijn inmiddels in de dierentuin in het Belgische Zwartberg overleden. Weinig mensen zullen de namen van hun kroost hebben gekend, Jo, Cor en Jacky. Die laatste twee zijn inmiddels ook dood. En daar zat beer Jo, nog als enige van het gezin, eigenlijk een beetje in de weg. Hij knabbelde wat aan een toegeworpen tak en draaide de spaarzame bezoekers zijn dikke kont toe. In het midden van het hoogste plateau stond die volledig afgeknaagde boom waar geen plezier meer aan te beleven viel. Ergens terzijde van de stam lag een enorme bolus. Onder in de kuil, bij de nachthokken, water voor de verfrissing, maar erg fris zag het er niet uit. Er dreven etensresten en andere troep in. Het waren de laatste dagen van de Maastrichtse berekuil, de enige nog in Nederland, en daarmee van een Maastrichtse traditie, die vooral de laatste jaren onder stevige kritiek kwam te staan. Toeristen bekloegen zich over de wijze waarop de beren werden gehouden. Omroepen besteedden er uitzendingen vol beklag aan. De Landelijke Inspectie Dierenbescherming sommeerde de Stichting Dierenpark Maastricht om de berekuil op te ruimen, ‘immers de condities voldeden niet aan de minimaal te stellen eisen.’ Secretaris W. Ramakers van de Stichting Dierenpark die ik sprak, stelde met bedroefde stem vast dat men inderdaad de exploitatie wilde stoppen ‘na een heleboel negatieve kritiek ook door toedoen van de dierenbescherming’, maar dat er voor Jo vooralsnog geen nieuw onderdak was gevonden. (Inmiddels dus is Jo in september 1993 naar het Berenbos van Ouwehands

in Rhenen verhuisd- mp.) De berentraditie in Maastricht dateert van 1920, toen twee wethouders, die op bezoek waren bij het circus Hagenbeck, op het idee kwamen om een paar beren te gaan houden. Dat zou een attractie worden en met de jongen zou men een aardig centje ter spekking van de gemeentekas kunnen verdienen. Vader en moeder, die toen ook al Max en Polla heetten, werden voor 650,- gulden elk van Hagenbeck gekocht. Van het fokken van nieuwe beren ter verkoping is het nadien nooit gekomen. In 1968 kregen Max en Polla drie kleintjes. Dat leverde al meteen problemen op, omdat de vader ze het liefst wilde oppeuzelen, wat hem op een verbanning van twee jaar kwam te staan in een afgescheiden deel van het onderkomen, dat toen nog op maaiveld lag. Mettertijd werd de storm van verontwaardiging over de manier waarop Max en Polla waren gehuisvest sterker. Het klagelijk '*Ocherm*' (ocharm) van de Maastrichtse bezoekers was soms niet van de lucht. Dat leidde er eind jaren zestig toe dat op initiatief van de Maastrichtse middenstand een nieuw onderkomen, de huidige berekuil, werd gebouwd.

Beren leven het liefst solitair. In groepsverband willen ze nog al eens vervelend tegen elkaar zijn, wat tot gevolg had dat men ze steeds afzonderlijk moest luchten, wat voor de anderen dan gedwongen gevangenschap in de nachtkooien betekende. Adjunct-directeur W. Koedijk van de Landelijke inspectie dierenbescherming: 'Beren zijn enorme sjouwers, knagers en grote rommelmakers. Daarom werden ze ondergebracht in een betonnen kuil, want daar valt niks aan te vernielen, maar dat houdt te-

gelijk in dat ze er hun natuurlijke gedragingen niet kunnen botvieren. Met andere woorden: de huisvesting in Maastricht is en blijft onacceptabel.’

Ethologe mevrouw T. Griede van de Stichting Nationaal Onderzoek Dierentuinen, aan wie een grote kennis van het berelevan wordt toegedicht, werd erbij gehaald nadat de Landelijke inspectie dierenbescherming de Stichting dierenpark Maastricht in april (1992-m.p.) andermaal de wacht had aangezegd, het enig overgebleven exemplaar elders onder te brengen. Wat de conditie van Jo betreft stelde zij vast dat die, na het verscheiden via euthanasie vorig jaar van Jacky, hetzelfde was gebleven en zelfs iets verbeterd scheen te zijn. De huisvesting in Maastricht - en dat wilde secretaris Ramakers van de Stichting Dierenpark wat graag even genoteerd zien - vond Griede ‘niet ideaal, maar wel acceptabel.’ Tegelijk adviseerde Griede *for the time being* enige maatregelen. Sindsdien smeerde de oppasser van Jo hier en daar wat honing aan de spijlen, verstopte hij het voedsel zodat Jo wat te scharrelen had, gooide hij hem takken toe om aan te knabbelen en werden er in de hem ter beschikking staande zandbak houtsnijdsels gemengd met hetzelfde doel. Zelf in de kooi met Jo wat gaan spelen, achtte hij te gewaagd.

Die beer daar zo te zien rondsukkelen was een weinig verheffend beeld. Maar kijken beren immers niet altijd een beetje droefgeestig? Net zo droefgeestig als hun patroon Ramakers: ‘Of een beer wel of niet lijdt, dat kunnen mensen helemaal niet uitmaken.’

Afgaande op de berichten over zijn verblijf in het Berenbos kunnen we blij zijn dat het beest daar zijn oude

dag mag doorbrengen. Van zijn soortgenoten moet hij niet veel hebben maar hij is wel in winterslaap gegaan, voor het eerst in een echt hol. Al weten we dan niet exact wat hij aan zijn vijfentwintig Maastrichtse jaren heeft overgehouden, zijn gebit heeft er zodanig onder geleden dat de vier hoektanden, die helemaal verrot waren, een wortelkanaalbehandeling moesten ondergaan om kaakontsteking te voorkomen. En dat is toch niet niks.

Tot de vijftiende januari op het feest der feesten als ik mijn zilveren jubileum vier bij NRC Handelsblad.

Max

Carnaval

**Lieve Max,
Maastricht, 16 januari 1994**

Zojuist zag ik op de lokale televisie een reportage over het uitroepen van Prins Carnaval 1994. Dat is helemaal nieuw voor mij, zo'n Maastrichts televisie-kanaal. Ik kon nu van dichtbij zien waar ik andere jaren blauw van de kou voor op de Markt ging staan en waarvan ik dan, door de afstand, nog maar de helft kon meemaken. Het was weer een mooi gezicht, al die notabelen van de *'Mestreechter vastelaovond'* op een kar voor het stadhuis, met hun deftige pakken en geelrode mutsen. Ik begreep dat de Prins, verkleed als beer, in optocht naar de Markt is gevoerd. Dat onderdeel heb ik niet gezien maar ik kan me er alles bij voorstellen. De verrassing is wel dat de nieuwe Prins Barry hier in Wolder aan de Redemptielaan woont. Hij is goed van de tongriem gesneden, heeft alvast een spetterende toespraak gehouden en aangekondigd dat hij de ouderen en zieken zoveel mogelijk ook zal bezoeken. Onmiskenbaar een man uit de sociale sector. Hij is fysiotherapeut en student bewegingswetenschappen. Zijn enthousiasme verradt een doorgewinterde carnavalsvierder.

Carnaval 1994. Zondagavond 13 februari.

Terwijl in de stad *'de boonte störrer'* raast en de wind er een niet te trotseren koude aan heeft toegevoegd zit ik al de hele avond uitgeteld voor de tv. De *'pu'* (poten) op ta-

fel, de schmink nog op het gezicht en half slapend. Ik heb met vrienden de optocht door de stad gelopen. We zijn bijna aan de Servaasbrug vastgevroren. Ik kan me geen jaar herinneren dat het kouder was.

Vanmorgen hoorde ik om half tien al muziek in Wolder. Ik dacht eerst dat de harmonie naar de kerk ging alvorens zich in het vermaak te storten. Ik liet het zondagochtend-ei en de boterham-met-geitekaas en koffie-met-veel-melk op tafel achter en liep tot aan de Tongerseweg om te kijken wat er gebeurde. Niks te zien behalve dat op een tiental meters afstand een geweldige knal klonk. De kastelein van café *Duivensport* sprong een halve meter hoog van de schrik. Ik ook trouwens. Ik ging weer naar huis en at mijn ontbijt. Weer hoorde ik de muziek en die knallen. Ik heb mijn jas aangetrokken en ben op de fiets naar de Redemptielaan gereden. Beneden in de Pletzersstraat hingen de vlaggen zoals je dat ook ziet als de processie uittrekt. Mensen liepen allemaal in dezelfde richting. En precies voor het huis van *'Prins Bary den ierste'* stonden de Tempeleers fris en monter aangetreden. De Raad van Elf en de Prins van Wolder gaven, zeer in de plooi acte de présence, en wel tweehonderd buurtbewoners of vrienden waren er. De Prins van Groot Maastricht werd natuurlijk met veel ceremonie aan zijn 'paleis' afgehaald. De toeschouwers hadden met een scheve hoed, een pruik, een muts met linten of anderszins zich al versierd op de vroege morgen. Een clown speelde carnavalsmuziek op zijn trekharmonica en om de koude te verdrijven werd er een beetje gedanst en *'gesjunkeld'*. De ceremoniemeester van de Tempeleers hanteerde de

microfoon en zei dat het wachten was op het 'garderizzjemint' van de stadsprins, zijnde 'de Kachelpiepers' die al jaren als Schotse doedelzakspelers bij Maastricht horen. Even later kwamen ze marcherend de hoek om. De koude wind rond die blote knieën verdroegen ze als kerels. (Hoe aandoenlijk zijn de speelgoedgeweertjes die ze aan hun schouder dragen. Ze musiceren, trommelen, exerceren en steken intussen de draak met alles wat leger is.) De prins inspecteerde zijn korps, er werden toespraken gehouden, enkele mensen van vetleren onderscheidingen voorzien en de kruiken van de marketensters gevuld door 'Ziene Hoeglöstigheid', zoals hij consequent wordt aangesproken. Alles voorzien van de nodige humoristische spotternij. Iedereen speelde het spel mee. Het was carnavalesk tot op de bodem. De prins, die naar ik vernomen heb alle vormen van carnaval heeft meegemaakt, was een echte voorganger. Hij trok 'de reijjaloeit' met zoveel plezier aan dat het weinig moeite kostte om in die koude en zo vroeg op zondagmorgen al te dansen. Verkleumd kwam ik weer thuis maar ik was tevreden over het uurtje onvervalst carnaval dat ik al achter de rug had. Rond twaalf uur kwamen enkele vrienden en hebben we ons opgetuigd en geschilderd en zijn naar de stad gegaan met een vijftal beremaskers die we halverwege de Wolfstraat hebben opgezet. Vanaf de Ton-gerseweg zie je ieder jaar groepen, duo's of enkelingen dan naar de Servaasbrug lopen, uitgedost in de merkwaardigste kostuums en soms alleen maar met een rare hoed of lampekap op het hoofd. Toen ik twee weken geleden in Santa Cruz (Tenerife) in een carnavalsfeest terecht kwam, vond ik het meest in het oog springend verschil met

Maastricht de enorme kostuums. Het leek wel of het er daar om ging zo mooi mogelijk te zijn. Hier staat de spotternij voorop. Het relativëren van alles wat belangrijk is en vooral jezelf. Het masker is niet het verbergen, maar juist je belangrijkheid '*im Frage stellen*'. Er liepen vandaag in de optocht een prachtige gouden kip en haan mee. Schitterend gemaakte kunstwerken. Vanavond op het Journaal lieten ze uitgerekend dit pluimvee zien. Mooi ogend natuurlijk, maar toch hebben noch de makers noch de mensen van het Journaal begrepen wat het wezen van vastenavond is. Carnaval is in onze traditie geen gekostumeerd dansfeest. De spot is een wezenlijk onderdeel van het spel en in die mooie kostuums zitten waarschijnlijk mensen die van de gelegenheid gebruik maken zichzelf te verheffen. Zo zag ik vorig jaar een jongen als *Tanzmariechen* verkleed maar met zware legerschoenen. De stadsengel, met aureool en vleugels, die een tijdje voor ons in de optocht liep, danste zo uitbundig dat hij herhaaldelijk omviel. Onder zijn rok zag je de spijkerbroek en herenschoenen en hoe een electriciteits-buis in de zoom van zijn gewaad was genaaid. Intussen vraag ik mij af hoe de prins het al die uren in die vreselijke koude bovenop de Prinsenwagen heeft uitgehouden.

Voor het Theater aan het Vrijthof stonden en zaten weer de autoriteiten om zich een spiegel te laten voorhouden en zich de spot van het volk te laten welgevalen. Al in 1200 gebeurde dat zo. Ik heb mij vaak voorgesteld hoe de wereldlijke en kerkelijke gezagsdragers dan op de trappen van de Sint Servaaskerk zaten en een schamele stoet van Maastrichtenaren aan hen voorbij trok. Vogelkooi,

met afgekloven visgraat aan een stokje hangend erin om hen te herinneren aan de vergankelijkheid en de beperktheid van hun aardse macht. De sleuteloverdracht op het stadhuis is daar nog een overblijfsel van.

Dinsdagmorgen.

Gisteren optocht in Wolder. Ik heb er zo goed als niets van gezien. Ik heb maar meteen beschutting gezocht in café *Duivensport* waar we jaarlijks alle vrienden uit de buurt ontmoeten. De onverwacht strenge koude heeft flink in het plezier gehakt maar binnen was het des te aangenamer.

Toen ik bedacht dat ik toch maar even buiten moest kijken, kwam juist Prins Carnaval voorbij en zoals je weet sluit die traditioneel de optocht af. Tot mijn verbazing zag ik dat ze een ietwat gekleurde prins hadden, iemand uit het exotische volksdeel. Chapeau dus voor *De Blauwe* van Wolder. Volgens *De Limburger* van vorige week laait rond carnaval de rivaliteit tussen de twee harmonieën steeds op. Ze hebben uiteraard alle twee een afdeling carnaval en dus een prins en afwisselend mogen ze de dorpsprins zijn. Maar ik heb nog nooit een optocht gezien waar meer prinsen in vervoerd worden dan in Wolder. Zowat iedere vereniging kiest een prins en allemaal trekken ze mee op carnavalsmaandag. Dan zijn er nog de ‘gastprinsen’ die meerijden met hun raad van elf. Ze komen uit de Belgische buurtgemeenten Kanne, Riemst, Veldwezelt, Vroenhoven en ga zo maar door. In sommige jaren heb ik er wel tien geteld. Je zou dat een parodie op het fenomeen optocht kunnen noemen.

Dinsdagavond

Vanmiddag zijn we naar het Vrijthof geweest waar het ‘zate herremeniekesconcour’ was. Een vrolijkere en zachtere anarchie bestaat er niet. Dat hele plein vol schetterende muziek en kleuren. De meeste vierders zijn al enigszins verlept natuurlijk door de voorgaande zware dagen. Iedere muziekgroep kreeg de eerste prijs met lof der jury. Een muzikante vroeg de microfoon en zei dat men niet te klagen had over alle andere prinsen maar dat deze toch de prins van de eeuw was. Ik was het met haar eens. Hij is charmant, zwierig en speelt het spel aanstekelijk. Hij weet het volk wel voor te gaan in dit warme bad van vergetelheid. Wat zal het die jongen spijten als vannacht om twaalf uur het *Mooswief* naar beneden wordt gehaald. Ik heb dat diverse keren meegemaakt na drie dagen feesten. Dat is een weemoedig gekleurde gebeurtenis waarbij mij menigmaal de tranen over de wangen liepen. Ook straks zullen duizenden uit de cafés naar het Vrijthof trekken en zich realiseren dat morgen de ernst van alledag er weer is. Voor mij is carnaval een van de meest zinvolle feesten van het hele jaar. Ik geef toe dat door het wegvallen van de Vasten het karakter ervan is veranderd, maar het ontspannend effect ervan is ruimschoots gebleven. Wim Kuipers schreef in *De Limburger* dat de prins eigenlijk zichzelf ook moest relativieren door zich in een kruiwagen in de optocht te laten rijden. Ik ben het niet met hem eens want de ‘praalwagen’ van de prins is meestal maar van karton en draad. Die stelt niks, helemaal niks voor. En zo hoort het ook. Carnaval is ook dat de burgemeester ergens aan de kant staat als de optocht voorbij trekt

en iemand uit het volk met een namaakscepter naar hem zwaait. Symbolischer kan het toch niet.

Rosalie

**Lieve Rosalie,
Sint-Michielsgestel, 22 februari 1994**

Mijn herinneringen aan het Maastrichtse carnaval zijn voornamelijk oud en belegen. Dat geldt trouwens voor alle herinneringen. Het valt me des te moeilijker ze op te schrijven nu het feest alweer voorbij is. Dat er op een gegeven moment carnaval werd gevierd in de Dominicanerkerk schoot, zo herinner ik me, verschillende brave katholieken in het verkeerde keelgat; daar mocht je een voormalig Godshuis toch zeker niet voor gebruiken. Als de dag van gisteren zie ik er mijn vader, inmiddels in de Heer overleden, nog zitten: een toetertje in de mond, op de neus een bril die als je hem van stand veranderde afwisselend een naakte en geklede vrouw liet zien, een rode pruik op zijn kale kop waardoor hij volstrekt onherkenbaar was. En maar in zijn eentje genieten. Als je het mij vraagt is dat het wezen van het carnaval: een superindividualistisch feest ook al trekt men dan massaal mee in de *boonte stórrem*.

Eens hebben we met een gezelschap vrienden in de grote Maastrichtse optocht de eerste prijs voor groepen (55 gulden) in de wacht gesleept. In de stad waren toen successievelijk alle pisbakken (urinoirs) opgeruimd; wij had-

den daarom een demontabele pisbak gemaakt, die we op geregelde tijden opzetten en dan achter het scherm flessen water leeg lieten lopen zodat het op de keien klaterde alsof het paard van Beiten (de drankengroothandel) aan het werk was.

Ik vind dat je een paar aardige opmerkingen maakt over het wezen van het carnaval. Ik zal er niet teveel meer aan toevoegen, want als ik ergens een hekel aan heb is het aan al die sociologische en psychologische bespiegelingen: van al dat geneuzel krijg ik wat. Carnaval moet je gewoon doen (of laten). Het moet je overkomen. Het moet over je komen. Je mag je er in ieder geval nóóit toe forceren, want dat is tot mislukken gedoemd. De beste carnavalsvierder is hij (of zij) die d'alcohol niet nodig heeft om in de stemming te komen, maar die werkelijk de aanleg heeft voor clownerie of zotternij en relativeren. Er zijn met carnaval al heel wat vriendschappen en huwelijken kapot gesprongen omdat elk der partijen een andere opvatting had over het feest (en over de uitgaven die men er voor over heeft). Vandaar dat je je er ook maar het beste alleen in kunt storten, des te minder heb je later uit te leggen.

Laat ieder het dus naar zijn eigen inzicht invullen.

Zo raakten Ine en ik een paar jaar geleden bij stom toeval verzeild in het Maastrichtse carnaval. Met vrienden waren we op de maandagmiddag rond een uur of twaalf de stad ingegaan en kwamen terecht in café *De Bóbbel* in de Wolfstraat. Daar was ook een zogenoemd 'zaat herremenieke' aanwezig. In zijn kielzo(r)g trok het onder meer mee een man op zeer hoge leeftijd uit het be-

jaardenhuis aan de Pieterstraat, die zich nauwelijks meer recht kon houden van ouderdom, en een Engelsman. Beiden hadden - de een wegens de al gestorven grijze hersencellen, de ander wegens volstrekte onbekendheid met het feest - niet de minste notie van waar ze eigenlijk mee bezig waren, wat misschien òòk wel een goed vertrekpunt is. De Engelsman kreeg het festijn aangeboden als tegenprestatie voor een ooit in zijn geboorteland aan een van de Maastrichtenaren geboden goede dienst. Zijn gezicht was één groot vraagteken.

We besloten het *herremenieke* te volgen; bescheiden achteraan meehossend op de meeslepende muziek. Ik had een met tulpen versierde hoge hoed op, Ine een roze hoedje met een voile: meer niet. Halverwege *Achter het Vleeshuis* sommeerde de leider van het gezelschap halt te houden. Vervolgens kwam hij op ons toestappen, troonde ons mee naar de eerste rij en promoveerde ons tot het bestuur, waarna we in elke café werden vrijgehouden. Zoiets maak je waarschijnlijk alleen maar in Maastricht mee.

Ik ben ook wel eens in Den Bosch uit geweest. Daar kom je, zodra je wordt *ontmaskerd* als *buitenlander*, onherroepelijk terecht in een discussie hoe origineel het Bossche carnaval wel is en welke hekel men heeft aan de Hollanders omdat die het feest massaal zouden *versjteren*. En naarmate er meer drank is in de man, des te agressiever draagt men deze theorie uit zodat je je op het laatst op slinkse wijze moet onttrekken aan zo'n gezelschap dat je wel eens eventjes zal laten zien hoe het hoort. Dat overkwam me een keertje. Daar heb je ook

bij elk etablissement een uitsmijter. Die halen elke spontaniteit uit het carnaval omdat ze de *'boonte störrer'* ernstig hinderen in zijn geraas. Ze moesten worden verboden.

Met carnaval is het juist als met de rooms-katholieke kerk. Je hebt het institutionele carnaval, geregeerd door de *fine fleur* van een stad of dorp en daarmee is het per definitie een behoudend feest. Graag laat ik je je bewondering voor de Maastrichtse carnavalsprins- 1994. Toch is hij zijns ondanks vertegenwoordiger van de *institutionelen*, die onder meer bepalen welke onderwerpen in een optocht wèl en niet mogen worden uitgebeeld. Het Limburgse carnaval gaf daarvan afgelopen jaar (1994) een aantal schrijnende voorbeelden. Zo mocht de watersnood door de overstroming van de Maas in Limburg geen onderwerp zijn noch de foezelende en corrupte gezagsdragers. Dat zijn ook de mensen die bepalen dat er tijdens de Golfoorlog gèèn en tijdens de veel bloediger oorlog in Bosnië wèl optochten mogen uittrekken. Een inconsistentie waar niemand een touw aan vast kan knopen. Leg je die maatstaven aan van oorlog of geen oorlog, dan begeef je je op een hellend vlak en kun je maar beter het carnaval afschaffen want wanneer is er ergens nu eens geen oorlog? De bekommernis om het leed in de wereld zou schier ondraaglijk worden. Je hebt daarnaast het carnaval van de eenvoudige zielen die inderdaad tijdens het ontwaren van de burgemeester hun nep-scepter voor diens neus heen en weer bewegen, zoals je schrijft.

Ik zou niet neuzelen; blijkbaar ontkom je er niet aan. Nu maar op via de vasten naar het paasfeest. Had je vroe-

ger ook een vastentrommeltje met snoep dat je paaszaterdag te twaalf uur zo snel leegslokte dat je er een darmontregeling van kreeg?

Max

Wyck

**Lieve Max,
Maastricht, 3 maart 1994**

Wyck zou ouder zijn dan Maastricht. Een vriendin van me hoorde dit van een taxichauffeur. Eerst vond zij Wyck maar een aanhangsel van Maastricht maar zij kijkt er nu met andere ogen tegen aan. Ik moet toegeven dat ik Wyck een tijd lang ook niet al te serieus heb genomen. Het echte leven speelt zich toch af aan deze kant van de Maas, tussen de Servaasbrug en het Henric van Veldekeplein. Volgens die taxichauffeur zijn de Romeinen eerst in Wyck aangekomen en hebben daar een vesting gebouwd. Dat lijkt mij ook logisch. Zo makkelijk als nu zullen ze de Maas wel niet zijn overgestoken.

Vanaf de Maastrichtse oever, is goed te zien hoe het silhouet van Wyck, rechts van het vroegere hotel *Maastricht*, is veranderd door de bouw van Randwyck. De toren van de Maaspoort staat er nu opvallend eenzaam, dan zie je een hele tijd hopen aarde, bouwketen en bomen, met aan het einde van het fietspad langs de Maas het nieuwe Bonnefantemuseum van Aldo Rossi. De zilveren koepel als een uitroepteken ernaast. Aan de linkerkant van het hotel, dat nu *Holiday Inn* heet, is Wyck nog zoals het honderd jaar geleden ook al moet zijn geweest. De bebouwing langs de Maasoever is zo vertrouwd voor me dat ik me niet kan indenken dat er verder ooit iets is veranderd. Het hotel, hoewel de ontwerpers gepoogd

hebben het in het gehele beeld in te passen, is toch een ietwat donkere plek in de rij.

De Rechtstraat doet met renovatie veel moeite om erbij te horen. Verscheidene winkels hebben een exclusieve ‘touch’ maar de typische oudere zaakjes blijven hier vast en zeker nog even. In tegenstelling tot de Maastrichtse binnenstad, wordt er in de Rechtstraat nog echt gewoond. Een van de aardigste panden is gelegen op de hoek met de Wycker Smedenstraat, *In de drei Keuninge*. Er zijn kort bij elkaar een bescheiden supermarkt, een viswinkel, de schoenmaker en een lijstenmaker. Eigenlijk een beetje gezellig dorps. Boven de ramen van de lijstenmaker is een gevelsteen waarop een flinke dikke kater, die mij wel aanstaat. In 1945 schreef Pierre Kemp daarover: ‘Want wij zullen ons niet een kat wenschen, als de gevelsteen “*In dye Catte*” op de Rechtstraat no 37 te Wijk ons eene uitbeeldt, wier snor meer lijkt op die van een om den terugtocht van Napoleon uit Rusland treurende grognard, dan op dat nerveuze sprietenstelsel, dan eene echte en onvervalschte kat nu eenmaal onder de neus siert. En toch.... dat steenen beest daarboven is ons zeer lief.’ Inderdaad, de snor is niet om aan te zien en de tekst onder de kat is jammer genoeg, waarschijnlijk bij verbouwing van de gevel, verdwenen. Zou Kemp ook een kattenliefhebber zijn geweest? Het pand ligt op de hoek van het Kattenstraatje en ik vraag me dan ook af of de straat naar de kat is vernoemd of andersom?

Ken jij het pand nummer 69, ‘*In den Gouden Leeuw?*’ Het ligt ongeveer in het midden van de Rechtstraat in de

richting Hoogbrugstraat. Hoe vaak ben ik hier voorbij gekomen maar nooit is me dit monumentale pand met grote poort opgevallen. Anno 1704 staat er op de gevel. Het hoekje bij de Waterpoort is wel heel karakteristiek. Het wemelt in die omgeving van historische panden die een mooie verstilde sfeer oproepen alsof ik in een middeleeuws schilderij ben gestapt, vooral naar de Hoogbrugstraat toe. Het uitzicht is hier naar alle kanten zonder meer fraai. Op deze maartse ochtend zitten al mensen op een bankje in de zon nabij de Maas. Door de poort van De Watertoren zie je de *Onze Lieve Vrouwebasiliek*. Die poort is uit de dertiende eeuw, lees ik, maar werd in 1714 groter gemaakt om het laden en lossen te vergemakkelijken.

Pand 43 in de Hoogbrugstraat, waar lang de Kinderbescherming was gevestigd, heeft voor mij een verrassing. Op een bordje staat te lezen dat het huis '*Poort van Beusdael*' heet en in de eerste helft van de 16de eeuw door de heer van Beusdael werd opgericht. In 1690 werd de voorgevel vernieuwd in hardsteen door de koopman Michiel Peerboom. Als jong meisje heb ik me beziggehouden met de geschiedenis van Epen waarbij natuurlijk ook kasteel Beusdael betrokken was. Nooit geweten dat er nog een verbinding naar dit Wycker huis lag. Heel opvallend heb ik in deze straat altijd nummer 37, het voormalige hospitaal, gevonden: *In Sint Gillis* uit 1762. Het is nu roodbruin geschilderd. Er tegenover liggen panden uit 1746 en 1786. Het is in deze buurt een en al geschiedenis, net zoals in de Stokstraat, teveel om allemaal te vermelden. Dit moet wandelend genoten worden. Ver-

derop ligt *In den Keersseboom* uit 1752. Ook al zo'n schitterend pand met in het midden een grote eiken poort waar je zo de koets met paarden nog doorheen ziet rijden.

Waar vroeger de villa stond van 't *febrik*', is nu een weg geasfalteerd die aansluiting op de nieuwe Céramique-buurt moet geven. Vanuit dit punt heb ik een mooi uitzicht op de Wilhelminasingel met statige panden en bomen. Zo ook de Alexander Battalaan waar de dichter Wiel Kusters en de pianiste Tonie Ehlen wonen. Ik raak niet uitgekeken en - geroken op alle eeuwen die zich hier manifesteren.

De Wyckerbrugstraat is veel minder karakteristiek omdat er teveel in de gevels is gerommeld met moderne puien. Een uitzondering is het voormalige pand van *De Gruyter*, waar nu een ultramoderne keukenbouwer zit. De voorkant doet denken aan een kerk of kapel met z'n gevelhoge glas-in-loodramen. Het is allemaal meer een kwestie van sfeer, van het juiste zonlicht misschien. Neem nou de Bourgognestraat. Geen opvallend lelijke panden maar misschien net te donker of te smal om gezellig en echt mooi te zijn. Je bent vast en zeker wel eens door de Lage Barakken gelopen, terzijde van de bioscoop. Is je nooit opgevallen hoe lelijk die straat is? En zo ook de Turennestraat, waar de dichter Pierre Kemp tot aan zijn dood heeft gewoond. Hoe heeft hij in zo'n sombere omgeving zijn gedichten kunnen schrijven? De huizen kijken alsof er nooit een straaltje zon naar binnen valt. Voor het eerst in mijn leven fiets ik door de Lyonnetstraat met

het uitzicht op een zeer hoge grijze muur van het in aanbouw zijnde bioscoopcomplex. Ik waan mij in het vroegere Oost-Berlijn. En wat dacht je van het Sterreplein? Dat maakt ook al zo'n saaie en kleurloze indruk hoewel de zon er vandaag weelderig op schijnt. Het zou heel wat aangenamer kunnen zijn als de gemeente hier maar wat meer aan versiering deed. Een mooie boom in het midden of een beeld. Nu is er een hobbelig en lelijk grasveldje met een ijzeren hekwerk er omheen. Nee, aan de huizen ligt het hier niet.

Hiermee is wat mij betreft onze briefwisseling ten einde. We hebben veel woorden nodig gehad om een fractie van Maastricht te beschrijven. Hebben we niet tientallen interessante plekken over het hoofd gezien? Doen we de stad niet tekort? Maastricht is toch als een vrouw die de ene dag met en de volgende dag zonder rouge de straat op gaat. In de zeventiger jaren schreef Theo Dols in het liedje *Mestreech* al;

*Diech höbs dee zwier, dat savoir-vivre
 wat d'n Hollender mis
 Höbs altied gelache um de preke van de
 stijve calvinis
 op de Vriethof paradere
 un denao te goon dinere
 zilver en kristal
 veur diech is 't altied bal
 't leve ein groet karnaval*

Je hebt die zwier, dat savoir-vivre
wat de Hollander mist.
Hebt altijd gelachen om de preken
van de stijve calvinist.
Op het Vrijthof paraderen
om daarna te gaan dineren,
zilver en kristal
voor jou is het altijd bal
't leven een groot carnaval.

Ik kan me wel vinden in die woorden van Dols. Misschien is het jaloezie van 'de boer van buiten', die ik voor de Maastrichtenaar ben en Theo Dols als Sittardenaar toch ook, dat ik dit lied uit de grond van mijn hart kan zingen. Wij in Epen hebben de natuur, de rust, de heuvels, maar Maastricht heeft het zelfbewuste van 'weet je wel tegen wie je spreekt?' Dat vergroot de afstand voor wie er niet echt bij hoort. Heel wat mensen lopen hier, vooral in verenigingsverband, naast hun schoenen. Ik noem mij nooit Maastrichtenaar. In deze stad kan ik niet eens terecht met mijn dialect terwijl Epen hemelsbreed nog geen 20 kilometer hier vandaan ligt. Ik vind dat vaak ergerlijk en getuigend van hoogmoed en bekrompenheid. Maar desondanks kan ik niet verhelen dat ik van deze stad houd en er graag woon, vooral als 'Vrouwe Maastricht', zwaar geparfumeerd, met hoed op en gehaakte handschoenen aan, weer gaat paraderen op het Vrijthof.

Rosalie

**Lieve Rosalie,
Sint-Michielsgestel, 9 maart 1994**

Ik voelde me in de loop van onze correspondentie wel eens een beetje schuldig omdat jij te voet of op de fiets al die delen van Maastricht af moest, terwijl ik niet meer behoefde te doen dan het edele ros van mijn herinneringen te bestijgen dat altijd klaar staat en waarvoor je koude noch natheid hoeft te trotseren.

Wyck, Wiek, Wieker Luij, zoals ze zichzelf met zekere trots noemen. Laat ik beginnen met je te zeggen dat het me goed doet dat je dit stadsdeel door je escapades bent gaan beschouwen als de verborgen parel van Maastricht. Laat ik vervolgens opmerken dat het ten zeerste arbitrair is of de Romeinen eerst Wyck en toen pas wat nu Maastricht is leerden kennen. Op taxichauffeurs moet je namelijk altijd maar ook nooit afgaan: ze hebben altijd gelijk maar ook ongelijk. In het boek *'Kint geer eur eige stad?'* van Edm. Jaspar (het wordt toch echt tijd dat je je dat eens aanschaft) wordt uitdrukkelijk gesproken van Romeinen die uit het Westen en het Zuiden kwamen en 'die hunne weeg veurtzatte aon d'n euverkant vaan de Maos in de riechting Kölle'. (pag. 8).

De Wieker Luij hebben zich altijd een beetje los van Maastricht gevoeld. Vroeger werden ze de *Worteleboere* genoemd omdat Wyck grensde aan het platteland van Heer en Heugem en Maastrichtenaren zijn er wat goed in om iedereen die niet van Maastricht aan de 'goede kant' van de Maas komt te betitelen als boeren. Daaruit spreekt een zekere suprematie en arrogantie. Toen een Maastrichts stadsjuffertje op bezoek in Heugem eens zoiets liet vallen als 'stomme boeren', werd haar te verstaan

gegeven: ‘Als de boeren niet bestonden was je allang in het pieringen (wormen)land geweest’. Jij bent, komend uit Epen, zelfs een enorme boerin, maar mij zal je daar niet over horen. Dat vind ik een kwalijk trekje van sommige ras-Maastrichtenaren: die enorme zelfgenoegzaamheid, dat navelstaren alsof Maastricht het centrum van de kosmos is.

Spreek me van Wyck en een reservoir van herinneringen breekt open. Ik werd er 56 jaar geleden geboren in de Wilheminasingel 102. Ik ben er bij de Broeders van de Onbevleete Ontvangenis - die zelf zo onbevleete niet waren - in de Lage Barakken op school gegaan. Tussen die broeders zat tijdens mijn schooljaren een ware sadist die je sloeg waar hij je maar raken kon: geloof me of niet, soms heb ik daar nog nachtmerries van. De school is afgebroken en heeft plaatsgemaakt voor moderne appartementen. Naast de school was een ijswinkeltje annex frituur waar een zekere Theij de scepter zwaaide. Die spuugde altijd even in het vet om te kijken of het heet genoeg was. Je kon er voor een cent een *iestuutsje* (ijsje) kopen en als je maar lang genoeg zankte deed hij er nog een lik bovenop.

Ik diende er in de Martinuskerk de H. Mis, soms ook bij de zusters in de Maartenspoort, waar je na afloop koffie kreeg en boterhammen met peperkoek en waar het in de kapel altijd zo benauwd was dat ik er een paar keer van mijn stokje ben gegaan. Ik ging er met de priester en gewapend met een belletje en een lantaarn met *Ons Heer* door de straten op weg naar zieke mensen en al wie je passeerde zeeg in eerbied op de knieën neer. Ik zong

in de Martinus in het zangkoor. Ik hielp er kapelaan Kluytmans, over wie ik al eerder schreef. De kapelaan woonde in het door jou genoemde huis *In den gouden Leeuw*. Dat huis stond via de tuin in verbinding met het Gerarduskerkje, dat werd beschouwd als een hulpkerk van de Sint-Martinuskerk, speciaal bedoeld voor de armen. Later was ik in Wyck lid van de jongerenconferentie van de Sint Vincentiusvereniging en bezocht ik op de plaats waar nu het prestigieuze hotel *Maastricht* staat in de woonkazerne boven een kruidenierswinkel het echtpaar N. dat in nooddruftige omstandigheden verkeerde. Daar hielp ik, zoals elders in het arme deel van Wyck, met behangen en schilderen.

We maakten er als middelbare schooljongens in de brouwerij van De Ridder op *'t Oovere* (de Oeverwal) horrorfilms, want een van de Van Aubels was een vriend van mijn broer en van mij en soms draaiden we de letter 'l' van Ridder Pils van de lichtreclame boven het gebouw uit. Op *'t Oovere* woonde ook de al eerder door mij aangehaalde *noonk* Fons van Hees. Dat was voor mij de verpersoonlijking van de *Wieker Luij*: geestig en ad rem.

Inderdaad heeft de Rechtstraat iets dorps. Vroeger was dat nog veel meer zo. Je had er de viswinkel van Martveld en de groentewinkel van de weduwe Widdershoven en de schoenmaker Balmakers. Verder in het andere deel naar de Martinuskerk toe de slagerij van Wevers. Ik geloof dat er in die dagen in dat korte stukje straat wel vier slagerijen waren. Nu zijn het er nog twee. Ik denk dat de Rechtstraat en de Hoogbrugstraat door het gereedkomen van het plan-Céramique straks bloeiende winkelstraten

zullen worden omdat dan ‘de loop’ erin komt. Ik hoop dat de neringdoenden het zo lang zullen uithouden.

Tegenover de kerk ligt nog altijd de parochiebibliotheek, ik geloof een van de weinige in het land die de beeldenstorm van de secularisatie doorstond. Een tante van me - al diep in de tachtig maar zo vitaal als een jonge meid - is er de bezielende leider van. Verderop in de Rechtstraat, de kant van de Hoogbrugstraat op, had je ook een bibliotheek, maar daar werden ‘slechte’ boeken uitgeleend en daar behoorde je als fatsoenlijk katholiek dus niet te komen.

In de Hoogbrugstraat boven het buurthuis, dat naar ik zo pas hoorde definitief is gesloten, woonden Sjaak Vermeulen en zijn vrouw Sjana. Sjaak werd wel *‘D’n hellige drekmaan’* (de heilige vuilnisman) genoemd omdat hij zeer godvruchtig was en op zijn manier goede werken deed in het arme kwartier. Tegen een van de gegoede burgers van de Alexander Battalaan waar Sjana poetswerk deed, moet hij eens hebben gezegd: *‘Geer hōb vaan de blom vaan Wiek ‘ne sjotelsplak gemaak’*. (U heeft van de bloem van Wyck een vaatdoek gemaakt). Verder had je in de Hoogbrugstraat natuurlijk de ingang van de Céramique waar ik je al eerder over schreef.

De Lage Barakken is inderdaad altijd een saaie straat geweest. Aan de kant van de Wilhelminasingel lagen geen huizen; daar lagen de achteruitgangen van de statige herenhuizen aan de Singel. Daar liep de scheiding tussen rijk en arm. Daar had je onder meer een haringinleggerij die vooral in de zomer gruwelijk stonk. Ik loop nu nog wel eens met een nostalgisch gemoed uitgerekend door dat deel van de Lage Barakken omdat het iets heel triests

en tegelijkertijd zoiets heel kenmerkends heeft voor dit deel van de stad. Je had er ook nog een hoedenfabriek (of waren het hoedenbanden?) van Dassen.

De Wilhelminasingel heeft veel aan schoonheid ingeboet door al die auto's die er staan geparkeerd en door al die kantoren die er zijn gekomen. Hetzelfde geldt voor de Battalaan, waar ik ook nog een aantal jaren heb gewoond toen mijn ouders daar het huis van mijn grootouders hadden gekocht. Het huis in de Wilhelminasingel waarin de *Sicherheits Dienst* was gevestigd kan ik me nog terdege herinneren omdat mijn vader er een tijdje gevangen heeft gezeten en we hem als kinderen een keertje mochten bezoeken.

De omgeving van het Sterreplein/Lyonnetstraat was altijd wat vergeten en teruggetrokken. Maar nergens kon je zo de sfeer proeven als op een zomerse zondagochtend de kerk uit was en dat deel van Wyck er zo verstild bij lag. Uit sommige huizen kwam een wat muffe reuk, die hangt me nog in mijn neus, maar omschrijf een reuk nu eens.

En wat tenslotte het nieuwe Bonnefantenmuseum van de Italiaanse architect Aldo Rossi in het Céramique-kwartier betreft: dat was voor mij eerst even wennen. Het staat er nu wat plompverloren bij. Straks zal het ongetwijfeld beter ogen als het is ingepast in de rest van de bebouwing.

Lieve Rosalie, het is nu uit. Ook ik neem met zekere weemoed afscheid van onze correspondentie. Ik heb een beetje gezwolgen in de herinneringen, waar ik des te meer van geniet naarmate ik ouder word. Ik stel vast dat

Maastricht niet meer die schone en veilige stad is van een paar jaar geleden en dat ook daar de verloedering heeft toegeslagen. Dat stemt me redelijk droef. Ik had tot voor kort in ieder geval nog één herinnering die ik meende te kunnen koesteren. Van de andere kant ben ik blij dat ze uit haar winterslaap ontwaakt is. Blijft dat ik mijn geboortestad een heerlijke stad vind om er zo nu en dan terug te keren. Dat moet zo blijven: Maastricht moet een feest blijven en feesten doe je ook niet alle dagen van het jaar.

De allerhartelijkste groeten.

Max